

Ondermijning in Fryslân

Een analyse van (de gemeentelijke aanpak van)
ondermijning in zeventien Friese gemeenten

Edward van der Torre
Janne Landsman
Pieter Tops
Titia Jongepier

2024

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
1.1	Onderzoeksvragen	3
1.2	Over ondermijning	3
1.3	Onderzoeksactiviteiten	4
1.4	Leeswijzer	5
2.	Situationele criminele kansen: verbonden én afgelegen	6
2.1	Fysieke sub-infrastructuur: kansen criminele praktijken	6
2.2	Op het Friese platteland en op het water: ruimte en anonimiteit	14
2.3	Afsluiting	16
3.	Criminele kansen: sociaaleconomische kwetsbaarheden	17
3.1	Sociaaleconomische patronen: lokale en regionale kwetsbaarheden	17
3.1.1	Sociaaleconomische kwetsbaarheden: lokale verschillen (arme en rijke “windstreken”)	17
3.1.2	Probleemcumulatie: meer dan geldproblemen; drugs als probleem en uitweg	18
3.1.3	Arbeidsmigranten: vraag naar goedkope arbeidskrachten en woningen	19
3.2	Branches met criminele gelegenheidsstructuren	20
3.2.1	Vastgoed: particuliere verhuurpraktijken	20
3.2.2	Zorgaanbieders: fraude-risico’s en koppelingen met verhuurpraktijken	22
3.2.3	Zicht op Ondermijning: risicobranche in beeld	22
3.3	Sociaal-culturele kwetsbaarheden	24
3.3.1	Grote vraag naar drugs: onderdeel van het sociale leven	25
3.3.2	Anti-overheidssentimenten: een hang naar autonomie (zelfredzaamheid)	26
3.3.3	Ons-kent-ons	27
3.4	Afsluiting	27
4.	Ondermijnende praktijken: drugscriminaliteit	28
4.1	In cijfers: over de vijf basisteams	28
4.1.1	Drugsregistraties overall: wat opvalt	28
4.1.2	Drugsregistraties: sub-lokale patronen	30
4.2	Drugshandel	34
4.3	Drugsproductie	43
4.4	Afsluiting	49
5.	Ondermijnende praktijken	50
5.1	Over vastgoed	50
5.1.1	Een typologie	51
5.1.2	Vakantieparken: vitaal toerisme en (zorgen over) ondermijning	55
5.2	Over misstanden in de zorg	57
5.2.1	Zicht op ondermijning: cijfers over pgb-zorg en veroordelingen	58
5.2.2	Kwalitatief: zorgen over zorg	59
5.3	Andere misstanden: over (mogelijke) uitbuiting	60
5.4	Digitale criminaliteit: daders en slachtoffers	63
5.5	Overige fenomenen	65
5.6	Afsluiting	71

6.	De gemeentelijke aanpak van ondermijning	72
6.1	De beleidscontext	72
6.2	De gemeentelijke veiligheidsorganisaties	74
6.2.1	Gemeentelijke OOV-organisaties: de capaciteit versus inwonertallen en oppervlaktes	74
6.2.2	De boa-organisaties	77
6.3	Gemeentelijke veiligheidsorganisatie: ontwikkelingen, grenzen en ondermijning	79
6.3.1	Algemeen	79
6.3.2	Gemeentelijke OOV-functie: een optelsom van taken	79
6.3.3	Over de Friese norm	80
6.4	Afsluiting	84
7.	Samengevat: conclusies en aanbevelingen	85
7.1	Criminele gelegenheidsstructuren	85
7.2	Ondermijnende praktijken	88
7.3	De gemeentelijke ondermijningsaanpak: onderweg	92
7.4	Prescriptief: omwille van de ondermijningsaanpak	94
7.4.1	Algemeen: de gemeentelijke ondermijningsaanpak	94
7.4.2	Aanbevelingen	95

Literatuur (97)

Bijlage 1: Informatie per gemeente (99)

Bijlage 2: Korte toelichting op politieregistraties (102)

Colofon (103)

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Onderzoeksvragen

Dit rapport beschrijft en analyseert de (aanpak van) ondermijning in Fryslân. Daartoe is veldwerk verricht in 17 gemeenten, want over Leeuwarden maakten we in 2023 een rapport met dezelfde insteek. De (gemeentelijke) aanpak van ondermijning is in Fryslân op de agenda gezet, getuige onder meer een Friese norm ten behoeve van die aanpak. Er bestaat wel behoefte aan meer inzicht in de problematiek. Daartoe worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. Wat zijn belangrijke criminele gelegenheidsstructuren en fenomenen in de provincie Fryslân?
2. Hoe geven de 17 Friese gemeenten organisatorisch en inhoudelijk gestalte aan de aanpak van ondermijning?
3. Welke aanbevelingen kunnen worden geformuleerd voor de gemeentelijke en integrale aanpak van ondermijning?

1.2 Over ondermijning

Het begrip

Het vraagstuk van de georganiseerde criminaliteit staat sinds ongeveer 2010 stevig op de agenda van het lokaal bestuur, aanvankelijk vooral in grotere steden. ‘Ondermijning’ is de term die werd gebruikt. Dit begrip spreekt aan en leidt tegelijkertijd tot onduidelijkheid. Begripsverheldering is nodig. Ondermijning wordt, in het kort, door ons opgevat als schadelijke (lokale) effecten van georganiseerde criminaliteit (Tops en Van der Torre, 2024). Omschrijvingen van het begrip georganiseerde criminaliteit bevatten doorgaans de volgende elementen: het gaat om groepen die gericht zijn op illegaal gewin, die stelselmatig delicten plegen met ernstige gevolgen voor de samenleving en die in staat zijn deze delicten met geweld of corruptie af te schermen (Fijnaut e.a., 1996). Inmiddels is de communis opinio dat de georganiseerdheid het best kan worden opgevat als een netwerk van groepen en groepjes, die allemaal hun specifieke plek hebben.

Ondermijning gaat over de schadelijke effecten van de georganiseerde criminaliteit op de samenleving. Ondermijning is in die zin de georganiseerde criminaliteit dichtbij. Een belangrijk ondermijnend effect is dat georganiseerde criminaliteit te vaak loont en dat met (witgewassen) crimineel geld wordt geïnvesteerd in vastgoed en bedrijven. Dit kan resulteren in bewegingen van de ‘onderwereld’ naar de ‘bovenwereld’. De criminele wereld lijkt aantrekkelijk vanwege het idee snel en gemakkelijk (veel) geld te kunnen verdienen. Dat is vaak schijn, want de criminele wereld is hard, met concurrentie, geweld en interne ongelijkheid. Criminele netwerken misbruiken afhankelijkheden van kwetsbare personen. In ruil voor woonruimte, drugs of schuldsanering worden bijvoorbeeld wederdiensten gevraagd, zoals drugshandel, het verrichten van (te) goedkope arbeid, meehelpen aan hennepeteelt of illegale prostitutie.

Het onderscheid tussen georganiseerde misdaad en ondermijning heeft praktische implicaties en draagt bij aan rolverduidelijking bij terugdringing van beide fenomenen (Tops en Van der Torre, 2024). De aanpak van de georganiseerde misdaad is primair de taak van opsporingsdiensten zoals de politie, terwijl het reduceren van de ondermijnende gevolgen met name de taak is van het openbaar bestuur. De burgemeester is in essentie geen *crime fighter*, maar verantwoordelijk voor het waarborgen van de veiligheid en integriteit van de samenleving. En dus voor het voorkomen en

terugdringen van een gunstige voedingsbodem voor de georganiseerde misdaad. In de aanpak van ondermijning is samenspel tussen scholen, sociale wijkteams, jongerenwerk, reclassering, gemeentelijke handhaving, lokale politie (wijkpolitie en recherche) en justitie (inclusief rechtbanken) van groot belang.

Georganiseerde misdaad en ondermijning zijn twee zijden van dezelfde medaille. De ene heeft betrekking op de criminele activiteiten zelf, terwijl de ander gaat over de maatschappelijke effecten daarvan. Beide zijn onmisbaar. Een serieus bestuurlijk optreden tegen ondermijning kan niet bestaan zonder effectieve strafrechtelijke aanpak van criminele samenwerkingsverbanden; en visa versa.

1.3 Onderzoeksactiviteiten

We hebben de volgende onderzoeksactiviteiten verricht om de geformuleerde vragen te beantwoorden:

- In de zeventien Friese gemeenten interviewden we de OOV-ambtenaar. In de dertien gemeenten op het vaste land hielden we één of twee (aansluitende) groepsinterviews met OOV-ambtenaren en andere ambtenaren die beschikken over relevante materiekennis en aldus een aandeel hebben in het signaleren en/of aanpakken van problemen op het terrein van ondermijning. We spraken in totaal met 82 gemeenteambtenaren. Op de eilanden spraken we met één OOV-ambtenaar per gemeente.
- Een interview met de gebiedsofficier van justitie.
- We interviewden negen burgemeesters.
- Een werkbezoek aan het RIEC Noord-Nederland voor een gesprek en om bronnen te raadplegen.
- Vijf groepsinterviews bij vijf basisteams van de politie, waarbij we in totaal 21 politiemensen spraken. Plus een interview met de sector-chef van het politiedistrict Fryslân.
- Op een selectie van locaties die in de interviews werden benoemd vanwege ondermijnende praktijken is door tenminste één onderzoeker (kort) geobserveerd, om een beeld te krijgen van de omgeving waarover respondenten spraken.
- De politie heeft informatie verstrekt over geregistreerde drugscriminaliteit en we hebben gebruikgemaakt van openbare informatie van het project Zicht op Ondermijning (zie: www.zichtopondermijning.nl).
- We hebben een abonnement op de Leeuwarder Courant. Dit leverde veel interessante (premium) artikelen op. Voor een deel worden die als bron vermeld in het rapport. Voor een ander deel was het nuttig om te lezen, ook als het niet (in directe zin) over criminaliteit ging, om op die manier beeld en ‘gevoel’ te krijgen bij Fryslân.
- Een concepttekst van dit rapport is, ter controle op feitelijke onjuistheden, voorgelegd aan de 17 gemeenten, politie, justitie en RIEC Noord-Nederland. Over de concepttekst van het slothoofdstuk is een reactie gevraagd en ontvangen van de provincie Fryslân.

De beschrijving van ondermijning is met name gebaseerd op informatie en inschattingen van respondenten, in het bijzonder professionals die werken in het veiligheidsdomein en in het ambtelijk apparaat. De door respondenten verstrekte informatie is deels gebaseerd op strafrechtelijke of bestuurlijke dossiers en/of op concrete ervaringen bij controles of bij sociaal-preventieve inspanningen. We hebben geen dossiers bestudeerd. Daarnaast baseren onze respondenten zich op subjectieve aanwijzingen, vermoedens of verdenkingen. Hoewel het gaat om professionals met veel

materie- en locatiekennis, verstrekten ze ook informatie over mogelijke criminaliteit die niet (in strafrechtelijke zin) is bewezen. Zo dient de tekst dus steeds te worden gelezen, namelijk als een weergave van professionele ervaringen, inzichten en inschattingen wat betreft georganiseerde criminaliteit en ondermijning. Ook vertelden respondenten over criminele kansen. Respondenten zijn uiteraard bevraagd over de beleidsmatige gang van zaken.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 en 3 presenteren en analyseren de criminele gelegenheidsstructuren. In hoofdstuk 4 en 5 worden ondermijnende praktijken beschreven, waarbij hoofdstuk 4 inzoomt op drugscriminaliteit. Hoofdstuk 6 analyseert de gemeentelijke veiligheidsorganisatie en in het bijzonder de gemeentelijke aanpak van ondermijning. Hoofdstuk 7 beantwoordt de onderzoeksvragen en kan worden gelezen als **samenvatting**.

Hoofdstuk 2

Situationele criminele kansen: verbonden én afgelegen

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de criminele gelegenheidsstructuren in Fryslân voor zover die verband houden met fysieke kenmerken: situationele factoren. Er wordt voortgebouwd op het rapport over Leeuwarden, want dat wees op stedelijke criminele netwerken die de verbindingswegen en ruimte in de provincie benutten voor onder meer drugscriminaliteit. Bij de gespreks- en observatieronde in Fryslân komen criminele activiteiten in beeld die gebruikmaken van de kansen die schuilen in Friese fysieke kenmerken: uitgestrekt, talrijke bedrijventerreinen, goedkoop of leegstaand (agrarisch) vastgoed en (jacht)havens, inclusief een zeehaven. Delen van Fryslân zijn (erg) dunbevolkt, terwijl er volop stedelijk gebied is: dichtbebouwd en centrumfuncties, met de criminele kansen en (zo blijkt in hoofdstuk 4 en 5) praktijken die daarbij ‘passen’. Fryslân is deels een afgelegen of uitgestrekte plattelandsprovincie, maar kent ook een sterk ontwikkelde fysieke infrastructuur, waardoor veel Friese gemeenten of dorpen al met al goed te bereiken zijn: niet alleen vanuit Groningen of Drenthe, maar ook vanuit Noord-Holland en de Flevopolder, waardoor de Randstad dichtbij is. Dit is gunstig voor de legale economie, zoals het (water)toerisme, maar het biedt ook kansen voor de illegale wereld. Paragraaf 2.1 beschrijft de criminele kansen die liggen besloten in de Friese fysieke sub-infrastructuur. Paragraaf 2.2 gaat nader in op de ruimte en anonimiteit op het platteland.

2.1 Fysieke sub-infrastructuur: kansen voor criminele praktijken

Eind 2022 telt de provincie Fryslân bijna 660.000 inwoners, verdeeld over achttien gemeenten, waaronder Leeuwarden (met ongeveer 127.000 inwoners) en vier Waddeneilanden. Qua oppervlakte is het de grootste provincie in ons land, met 5.748 vierkante kilometer. Het landoppervlakte bedraagt 3.335 vierkante kilometer; het grote wateroppervlakte werkt door in de identiteit en economie, getuige het omvangrijke (water)toerisme. De bevolkingsdichtheid is (als alleen het land wordt meegeteld) laag, met gemiddeld 198 inwoners per vierkante kilometer. Dat is beduidend minder dan in Groningen (gemiddeld 257); alleen de provincie Drenthe (191) is wat dunner bevolkt. Dit heeft ongunstige gevolgen voor de beschikbare budgetten en personele capaciteit bij de aanpak van criminaliteit door politie en gemeenten: weinig middelen, afgezet tegen het uitgestrekte gebied én de criminele kansen die dat biedt.

Criminelen uit dicht(er)bevolkte streken of steden profiteren van de Friese anonimiteit én infrastructuur. Fryslân is weliswaar dunbevolkt; toch heeft de provincie een omvangrijke regionale infrastructuur met massale stromen van goederen en personen. Fryslân heeft op de eilanden en met de Harlinger zeehaven een (bijzondere) buitengrens en is goed ontsloten over met name weg en water. Deze sub-infrastructuur vervult economische functies, al lift – in lijn met de landelijke situatie – de criminele (drugs)industrie mee bij het gebruik hiervan. Deze dubbele functie – legaal en crimineel – van de Nederlandse infrastructuur verklaart mede de disproportioneel hoge drugscriminaliteit in Nederland (Noordanus e.a., 2020). Dit werkt door in de criminele kansen en praktijken in Fryslân. De volgende Friese situationele omstandigheden resulteren in criminele (drugs)kansen:

- a. Te midden van (bovenlokale) drugsmarkten
- b. Over de weg: van en naar verschillende windstreken
- c. Over het water: kansen, signalen en vraagtekens
- d. Stad en platteland

- e. Overige situationele factoren: het spoor en twee kleine vliegvelden
- f. De Waddeneilanden: verhalen op zich

Ad a.) Te midden van (bovenlokale) drugsmarkten

Fryslân ligt weliswaar niet centraal in ons land, maar de optelsom van snelwegen, N-wegen en vaarwegen zorgen ervoor dat het goed bereikbaar is. De lokale drugscriminaliteit is vaak op de één of andere manier verbonden met bovenlokale netwerken en praktijken. Handelshoeveelheden drugs worden eerst ingekocht en aangevoerd of geproduceerd. Drugs producerende netwerkjes kunnen nog zelf (redelijk) lokaal of regionaal werken; de verkochte drugs worden door tussenhandelaren al snel wijder verspreid. Hoge drugsprijzen voor ingevoerde of lokaal geproduceerde drugs komen doordat er internationaal een hoge prijs wordt betaald voor de kwalitatief goede ‘Nederlandse’ drugs. Buitenlandse drugsmarkten zijn zo gezien een impuls voor de drugscriminaliteit in Fryslân. Drugscriminelen van buitenaf komen, zo blijkt (zie hoofdstuk 4), naar Fryslân om drugs te (laten) produceren of te (laten) verhandelen. In hoofdstuk 4 komt aan bod dat vanuit Fryslân drugstransportlijnen naar het buitenland lopen. Met deze blik is er in de zeventien bestudeerde Friese gemeenten een kansenstructuur door de nabijheid of verbondenheid met de volgende drugsmarkten:

- De criminele drugsnetwerken voor drugshandel en/of drugsproductie in de gemeente Leeuwarden.
- Drugscriminelen in Groningen, in de stad en in het Ommeland, met onder meer goed ontwikkelde hennepcultuur.
- Criminele drugsnetwerken in Noord-Holland, die zowel over de afsluitdijk als over de A6 naar Fryslân komen.
- Criminele drugsnetwerken in de Flevopolder, zowel in stedelijk gebied (Almere, Lelystad) als in dunnerbevolkt gebied, met onder meer een visserijsector (die ook actief is in Noord Nederland).
- Drentse drugscriminaliteit, grenzend aan Zuidoost Fryslân, met Assen op korte afstand.
- Als exportlanden en -markten zijn Duitsland en de Scandinavische landen interessant vanwege hoge drugsprijzen, met van oudsher handelspraktijken tussen criminelen in Nederland en Scandinavië.
- De Randstad en Zuid-Nederland liggen fysiek op afstand; toch blijken de gebruikersmarkten in Fryslân en productiemogelijkheden aantrekkingskracht te hebben, waardoor ook dit relevante drugsmarkten zijn wat Fryslân betreft.

Ad b.) Over de weg: van en naar verschillende windstreken

De verbindingen over de weg zijn belangrijk voor de criminele kansen en patronen in Fryslân, inclusief bovenlokale criminele activiteiten. Er dient hierbij een onderscheid te worden gemaakt tussen de gehele provincie (met landelijke en zelfs internationale bewegingen) en de verschillende Friese windstreken¹, met sub-lokale routes die (kunnen) worden gebruikt bij criminele praktijken.

In Noordwest Fryslân (de gemeenten Harlingen, Waadhoeke, Vlieland en Terschelling) is de A31 de centrale verkeersader; van Leeuwarden naar Franeker en Harlingen; en vanaf daar (over de N31) de afsluitdijk over naar Noord-Holland. Deze korte route verbindt criminele netwerken met elkaar: actief in Leeuwarden, Harlingen en Noord-Holland, met – zo blijkt – internationale criminele connecties die reiken tot Scandinavië. Crimineel verkeer over de weg komt meer in beeld dan over het water, al sluiten verbindingen over weg en water op elkaar aan.

Noordoost Fryslân is een uitgestrekt gebied met op het vaste land vier gemeenten

¹ Hieronder hanteren we de geografische indeling van de politie, namelijk de (werk)gebieden van vijf basisteams.

(Achtkarspelen Tytsjerksteradiel, Dantumadiel en Noardeast-Fryslân) plus twee eilanden: Ameland en Schiermonnikoog. Het gebied telt twee verbonden verkeersassen: de N357 die overgaat in de N358; plus de N256 die uitkomt op de N361 die doorgaat naar de vlakbij gelegen zee- en jachthaven(s) in het Friese Lauwersoog. Over die N361 is Leeuwarden goed bereikbaar.

Tytsjerksteradiel ligt tegen Leeuwarden, met daar weer naast Achtkarspelen. Vanuit die gemeenten, langs Buitenpost, loopt de N355 naar de stad Groningen. Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel liggen boven Smallingerland en daarmee vlakbij de A7; de snelweg naar Duitsland. Duitse, Groningse en Leeuwarder drugsmarkten liggen dus op korte reisafstand.

In Oost Fryslân, met de gemeenten Smallingerland en Opsterland, is de A7 de verkeersas. Deze snelweg gaat richting het oosten naar Groningen en de Duitse grens; de andere kant op voert deze binnen Fryslân naar Heerenveen en Lemmer. De twee gemeenten grenzen zowel aan de provincie Groningen als Drenthe. Tal van provinciale wegen lopen door het gebied, waarvan de N381 en de N31 het belangrijkste zijn; als snelle verbinding - vanuit het centraal gelegen Drachten - met Emmen (N381; met een aftakking naar Assen) en Leeuwarden (N31).

Zuidoost Fryslân telt drie gemeenten, namelijk Heerenveen, Ooststellingwerf en Weststellingwerf. De centrale A7 verbindt dit gebied met Groningen en Joure; van waaruit de Randstad goed bereikbaar is. De A32 voert de ene kant op naar Zwolle en de andere kant op naar Leeuwarden. De gemeente Heerenveen grenst aan het buitengebied van de gemeente Leeuwarden; het ligt tegen het Leeuwarder 'watersportdorp' Grou aan. Diverse N-wegen verbinden Ooststellingwerf en Weststellingwerf met het aangrenzende Drenthe. De drugsmarkten in Heerenveen en Leeuwarden lopen in elkaar over. De dunbevolkte grensstreek met Drenthe levert op zich criminele kansen op (zie paragraaf 2.2), met om de hoek (criminelen uit) Drentse steden en gemeenten.

Het gebied dat de politie (basisteam) 'Sneek' noemt, telt twee uitgestrekte gemeenten, namelijk Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren. Súdwest-Fryslân herbergt zes van de Friese elf steden, namelijk Bolsward, Hindeloopen, IJlst, Sneek, Stavoren en Workum; in totaal telt de gemeente maar liefst 83 dorpen. Qua oppervlakte is het de meest omvangrijke gemeente van het land. Alleen in Sneek (ruim 33.000) en Bolsward (ruim 10.000) wonen meer dan veertigduizend inwoners. De gemeente De Fryske Marren telt ook veel kernen, namelijk 51. De plaatsen met de meeste inwoners zijn Joure (ruim 13.000) en Lemmer (ruim 10.000). De A7 levert snelle verbindingen op naar de Noordoostpolder, de Randstad en naar Groningen en – via de A32 – Leeuwarden. Belangrijke provinciale wegen zijn de N31 (van Zurich naar Harlingen), de N354 (verbinding met Sneek en Leeuwarden) en de N359; als verbinding tussen Lemmer, Bolsward en Leeuwarden. Dit gebied ligt tussen zeehaven Harlingen, Leeuwarden en de poort naar de Randstad: vanuit Lemmer door de Noordoostpolder, met onder meer een route naar Amsterdam.

De geografische ligging en de verbindingen over de weg leveren een criminele gelegenheidsstructuur op, met name voor drugshandel en -transport. Respondenten en andere bronnen wijzen op verschillende manieren waarop de infrastructuur wordt benut (zie verder hoofdstuk 4):

- Mobiele drughandelaren binnen Fryslân, met (hoog)frequente bestellingen en leveringen.
- Het reguliere (water)toerisme is gunstig voor de regionale economie; door het toegenomen drugsgebruik is dit echter ten dele ook drugstoerisme.
- Huisvesting van arbeidsmigranten in goedkoop vastgoed, waarbij een deel van die migranten op en neer wordt gereden naar werklocaties buiten Fryslân (bijvoorbeeld in Noord Holland).
- Dealers uit de Randstad (Randstad-dealers) worden geposteerd in Fryslân om daar, als vooruitgeschoven pion, drugs te verkopen.

- Vervoer over de weg (in vrachtwagens) van partijen drugs naar Duitsland en Scandinavische landen.
- Drugsproducenten die actief zijn in de drie Noordelijke provincies, met (signalen over) Fries-Groningse en Fries-Drentse connecties.
- Drugsproductie van Zuid-Nederlandse criminelen in Fryslân, met criminele samenwerking en benutting van beschikbare (vakantie)woningen om tijdelijk te verblijven.

Zie de onderstaande tabel voor twee voorbeelden, ontleend aan mediaberichten.

Tabel 2.1: Twee bovenlokale casus

Internationale drugshandel²

In september 2022 houdt de politie drie mannen aan in een groot onderzoek naar internationale drugshandel vanuit Fryslân. Het betreft een man uit Harlingen, een man uit Leeuwarden en een Amsterdammer. De arrestatie van de Harlinger vond eind september plaats in zijn woonplaats. De andere twee werden eveneens rond die tijd in Franeker en Leeuwarden aangehouden, na meerdere invallen in de provincie Fryslân. Door het kraken van versleutelde berichten via Encrochat ontdekte de politie dat criminele netwerken in Fryslân drugs transporteerden naar Duitsland. De verdachten handelden in zowel soft- als harddrugs, waaronder hennep, amfetaminen en cocaïne. Bij een inval in een garagebox in Leeuwarden werd een grote hoeveelheid hennep aangetroffen, net als een partij MDMA en materialen voor de productie ervan. In een boerderij in Drachten vond de politie restanten van een productielijn voor drugs, getuige gevonden halffabricaten en grondstoffen. Bij een doorzoeking in Harlingen werden voertuigen, contant geld en sieraden in beslag genomen.

De politie houdt twee Friezen aan in een onderzoek naar internationale drugshandel³

De politie houdt in november 2022 drie mannen aan in een onderzoek naar internationale drugshandel: een man uit Harlingen, een man uit Goutum en een man uit Papendrecht.

Ad c.) Over het water: kansen, signalen en vraagtekens

Fryslân telt een groot aantal jachthavens en een zeehaven in Harlingen, met – net over de provinciegrens in Groningen – de zee- en vissershaven in Lauwersoog. Struikma e.a. (2020) onderzochten de zeehavens in Fryslân en Groningen. Ze constateren dat de publiek-private beveiligingsorganisatie en de fysieke beveiliging op een laag niveau liggen. Het is nauwelijks of geen probleem om toegang te krijgen tot de twee zeehavengebieden. Toch wordt niet duidelijk wat nu de betekenis van deze twee zeehavens is voor de drugscriminaliteit, maar criminele kansen zijn er in overvloed.

De criminele gang van zaken is in de Harlinger haven in de kern een blinde vlek. Lang was er wel één spraakmakende casus met een Urker kotter met cocaïne, inclusief samenwerking met topcriminelen. Recent, namelijk in januari 2024, zijn verdachte omstandigheden en gedragingen waargenomen; een persoon in een duikpak, met een onderwaterscooter, die met een groot pakket vertrekt.⁴ De criminele kansen in deze Friese zeehaven - met een vissersvloot, pleziervaart en bedrijven – worden helder samengevat door de Leeuwarder Courant: 1.) De haven heeft een open karakter: “iedereen [kan] dag en nacht zo het haventerrein oprijden” en voor schepen is er geen belemmering om weg te varen of binnen te komen; 2.) Bijna niemand tipt over criminele activiteiten; 3.) Weinig zicht op pleziervaart, dat wil zeggen de zogenoemde bruine vloot en zeiljachten; 4.) Er is

² Bron: *Leeuwarder Courant*, Drie mannen aangehouden in groot onderzoek naar internationale drugshandel vanuit Friesland. Politie kwam verdachten op het spoor via Encrochat, 18 oktober 2022.

³ Bron: *Omrop Fryslân*, Politie houdt twee Friezen aan in onderzoek naar internationale drugshandel, 21 november 2022.

⁴ *Omrop Fryslân*, 112 nieuws 17 januari: Uithaler in duikpak in haven Harlingen, 17 januari 2024.

geen plek meer waar alle informatie samenkomt, want het in 2012 opgerichte Waddeninformatieknoppunt is opgeheven; 5.) Er zijn bedrijven waarvan onduidelijk is wat ze doen. Het is onzeker in welke mate deze criminele kansen worden benut. Respondenten wijzen wel op vermoedelijke criminele samenwerking tussen “zwarte jongens” in de drugswereld uit Leeuwarden en Harlingen, al wordt niet concreet in hoeverre de haven wordt benut.

Lauwersoog ligt op de grens met Fryslân en is in de kern een vissershaven, waar kotters aanmeren van vissers uit onder andere Urk en Zoutkamp. Bemanningsleden of schippers zijn van oudsher onder meer afkomstig het Friese dorp Anjum. Het dorp Zoutkamp is over het water bereikbaar. Ook daar worden kotters aangelegd, op korte afstand van de bewoonde wereld. Kort achter de zeehaven ligt een jachthaven, met toegang tot de zee. Aan het aangrenzende Lauwersmeer liggen jachthavens. De haven en de directe omgeving tellen horecazen, campings en een terrein met een groot aantal garageboxen.

Naast de twee zeehavens telt Fryslân een groot aantal jachthavens. Een website (www.waterkaart.net) telt er maar liefst 187, met daaronder een groot aantal kleine jachthavens, maar ook havens met een groot aantal ligplaatsen: vast en/of voor passanten, met geregeld de optie om een boot te huren. Het Zuidwesten van Fryslân wordt ook wel Waterland genoemd: vanwege de Friese meren en de IJsselmeerkust, met daar omheen het grootste aanbod jachthavens van Fryslân. Ook de Waddeneilanden tellen jachthavens. Voor toeristen is de jachthaven op West-Terschelling bijvoorbeeld een aantrekkelijke bestemming; gelegen aan de enige natuurlijke baai van Nederland, op enkele minuten van het waddenzeestrand.

Al de jachthavens (en jachtwerven) zijn vooral een aantrekkelijke kant van Fryslân: veel toerisme, werkgelegenheid, ‘eerlijke’ pleziervaart en ambachtelijke kennis over de bouw en het onderhouden van boten. Door de insteek van dit onderzoek gaat de aandacht uit naar schaduwkanten van deze waterwereld. Zo bezien zijn er mogelijkheden om zwart geld of misdaadgeld te investeren in jachten (of in andere boten of jetski’s); bij deze handel kunnen (onrechtmatige) constructies worden gehanteerd om btw te ontduiken, zoals fictieve huurconstructies.⁵ Bij de handel of verhuur van boten kan omzet gefingeerd worden, waarbij contant geld aan de boekhouding wordt toegevoegd en zo wordt witgewassen. Voorts is watertoerisme niet alleen in trek bij nette burgers, maar ook bij criminelen die zich - op welke manier dan ook – stevige uitgaven aan de watersport kunnen veroorloven. Jachthavens worden daarmee, tot op zekere hoogte, criminele ontmoetingsplaatsen. Ook zijn het locaties die in hoogtij-maanden interessant zijn voor drugshandelaren, omdat er (potentiële) drugsklanten (met geld) aanwezig zijn. Tot slot zijn er allerhande vaarbewegingen; dat blijft in veel opzichten bijna letterlijk onder de radar. Er kan bijvoorbeeld op en neer gevaren worden tussen Harlingen en de Waddeneilanden, maar ook naar andere snel bereikbare jachthavens (mogelijk bereikbaar over zee) in Nederland. Ook zeewaardige pleziervaart-schepen kunnen een tocht over zee maken; het ophalen van pakketten met drugs is dan in theorie mogelijk. Sterker, zeewaardige (zeil)jachten maken soms nog veel grotere tochten; redelijk dicht langs de kust naar andere Europese landen, maar soms ook over wereldzeeën.

Respondenten en bronnen wijzen meer concreet op de volgende criminele kansen:

- Het is eenvoudig om, bijvoorbeeld verstopt tussen de vis, drugs van boord te halen en af te voeren of op te slaan.

⁵ Zie: H.W. Smits, *Fraude met privéjacht aangepakt*, 10 november 2008, geraadpleegd via: <https://www.quotenet.nl/lifestyle/a22315/fraude-met-privejacht-aangepakt-22315/>

- Het is eenvoudig om een grote RIB-boot aan te leggen op een geschikt stuk dijk ergens in Fryslân, inclusief de Waddeneilanden. Er zijn locaties die in de nachtelijke uren nagenoeg verlaten zijn. Een drugsoverdracht naar mensen aan de wal valt af te schermen.
- Respondenten verhalen over routes van zeiljachten vanuit Fryslân naar geijkte drugs producerende landen in Zuid-Amerika en vice versa.
- Kotters of zeewaardige plezierjachten kunnen niet alleen drugs opvissen uit zee, maar deze ook exporteren, bijvoorbeeld naar Scandinavië.
- Potentiële smokkelaars zijn niet alleen schippers die eigenaar zijn van een kotter, maar ook bemanningsleden en schippers op andermans kotter.
- De bemanningen van de kotters die gebruikmaken van Harlingen of Lauwersoog zijn afkomstig uit hechte en gesloten gemeenschappen. Zij spreken niet of nauwelijks met de overheid. Er bestaat een diepe afkeer van de overheid, onder meer omdat (Europees) beleid en de gas- en olieprijs het economische bestaansrecht (en daarmee de manier van leven) ernstig bedreigen.
- Er kan (veel) geld worden bespaard door te varen op vervuilde stookolie.

Ad d.) Overige situationele factoren: het spoor en twee kleine vliegvelden

De verbindingen over weg en water zijn belangrijk voor de legale economie én voor de criminele wereld in Fryslân. Over het spoor is de centrale lijn, het IC-traject vanuit Zwolle naar Fryslân: van Wolvega, via Heerenveen, naar Leeuwarden. Daarnaast kent Fryslân twee zogenoemde nevenlijnen. De eerste loopt van Stavoren via Sneek naar Leeuwarden, en door naar Groningen. De andere lijn gaat van Harlingen naar Franeker en vervolgens naar Leeuwarden en Groningen. Deze lijnen worden gebruikt door Friese bezoekers van Leeuwarden, waaronder stappers, dealers of verslaafden die drugs (ver)kopen in het centrum van Leeuwarden (Van der Torre e.a., 2023). Treinstations zijn fysieke locaties waar in de buurt drugs kunnen worden gebruikt of verkocht. Een andere modus operandus is trein-dealen: dealers en klant treffen elkaar in de trein, tijdens een ultrakorte rit.

Fryslân telt twee kleine vliegvelden, namelijk in Drachten en op Ameland. Het vliegveld in Drachten is in 1962 aangelegd als (verharde) airstrip voor de lokale Philipsvestiging. Anno 2024 is het een particulier vliegveld dat wordt gebruikt voor hobby-vluchten en vlieglessen. Het vliegveldterrein is eigendom van de gemeente Smallingerland en de exploitatie ligt in handen van de Stichting Vliegveld Drachten. Het vliegveld kampt met achterstallig onderhoud. Eind 2023 nam de gemeenteraad een besluit over de toekomst van dit vliegveld. Het is de bedoeling dat zich meer partijen op Vliegveld Drachten vestigen (genoemd worden hangaar-woningen en enkele vlieg-gerelateerde bedrijven), zodat voor de exploitatie in de toekomst idealiter geen gemeentelijke financiële bijdragen nodig zijn. Het vliegveld op Ameland is recreatief (rondvluchten, parachute springen, zweefvliegen) en wordt benut bij reddingsoperaties, als hub voor vervoer naar een ziekenhuis aan de vaste wal.

De vliegvelden zijn in veel opzichten een blinde vlek; geen toezicht en weinig informatie over criminele praktijken. Toch laat een casus zien dat Drachten wel degelijk geschikt is om met een (gehuurde) Cessna drugs naar Zweden te vliegen. Het is onbekend of dit een incident is of wijst op een criminele handelswijze. Er wordt een mogelijk crimineel patroon benoemd voor het vliegveld op Ameland. Er wordt namelijk gewezen op signalen dat er 's-nachts, door de lucht, pakketjes met drugs aankomen op Ameland; we zijn echter niet op de hoogte van casus die dit bevestigen.

Tabel 2.2: Casus waarbij criminelen gebruikmaakten van vliegveld Drachten.

Drugsvlucht per gehuurde Cessna⁶

In april 2016 vliegen drie Zweedse drugshandelaren vanuit het Zweedse Värnamo via Airport Eelde naar vliegveld Drachten. In Drachten wordt een lading van achttien kilo cocaïne in het vliegtuig gestopt. De drugshandelaren vliegen vervolgens terug naar Landskrona, waar ze worden opgepakt. In totaal worden vijf mannen gearresteerd.

De drugssmokkelaars kozen het vliegveld in Drachten vanwege de anonimiteit, blijkt uit een reconstructie. Per toeval werden de mannen gespot door agenten, die vanwege een andere zaak het vliegveld in de gaten hielden. De agenten lichtten de Zweedse politie in, die met 25 man sterk de drugshandelaren arresteren in Landskrona. Een verdachte ontkomt en blijkt op internationale opsporingslijsten te staan.

Ad d.) Stad en platteland

Fryslân is een combinatie van stad en platteland. De provincie telt vier gemeenten met meer dan vijftigduizend inwoners, namelijk Leeuwarden (ruim 127.000), Súdwest-Fryslân (ruim 90.000), Heerenveen (ruim 51.000) en De Fryske Marren (ruim 51.000). De stad Leeuwarden, de gemeente Heerenveen en de stadse kernen Sneek (ruim 33.000 inwoners) en Drachten (ruim 44.00 inwoners) zijn dichtbebouwd, vervullen centrumfuncties en kennen typisch stedelijke criminele kansen en praktijken. Harlingen heeft niet zoveel inwoners, maar neemt een bijzondere plaats in door de haven. Wijken met economische achterstanden kennen verlokkingen en negatieve invloeden van drugshandel en drugsgebruik. Voor een deel keren dit soort kwetsbaarheden terug in sommige dichtbebouwde kernen door de provincie heen.

Criminele netwerken (ook met *roots* of contacten in stedelijk gebied) benutten tegelijkertijd kansen die schuilen in de anonimiteit van het Friese buitengebied. Zeven Friese gemeenten (exclusief Leeuwarden) hebben een grondgebied met een landoppervlakte van minimaal 220 vierkante kilometer. Het platteland is dunbevolkt, met name het noorden van Fryslân. De overheid - zoals politiemensen en gemeentelijke handhavers - is hier vaak afwezig of hooguit korte tijd aanwezig. Criminelen hebben de mogelijkheid om criminele praktijken af te schermen. Dit kan op tal van (risico)locaties en in allerhande gebouwen. Dit is onder andere een geschikte omgeving voor drugsproductie en voor opslag van verboden of gestolen goederen. Zie tabel 2.3.

Tabel 2.3: Twee berichten over hennepsteelt

Meerdere hennepkwekerijen gevonden in Fryslân⁷

De politie doet in maart 2022 op acht locaties in Fryslân invallen in verband met een lopend onderzoek. Aan de Pasteurweg en de Barent Fockesstraat in Leeuwarden en de Wommelserweg in Tzum werden hennepkwekerijen gevonden. Zes personen, onder wie een man uit Leeuwarden, zijn aangehouden. De man wordt gezien als hoofdverdachte en wordt verdacht van grootschalige hennepkweek en - handel. In de hennepkwekerij in een bedrijfspand aan de Pasteurweg stonden enkele honderden hennepplanten, stelt de politie. Bij deze kwekerij werd een 49-jarige man uit Franeker aangehouden. Bij de kwekerij aan de Barent Fockesstraat stonden ongeveer 100 planten. In verband met deze kwekerij werd een man uit Leeuwarden aangehouden.

Grote hennepkwekerij bij toeval opgerold in Fryslân⁸

In het Friese Hardegarijp stuit de politie bij toeval (in april 2017) op een grote, zeer professionele hennepkwekerij met duizenden plantjes. Vijf mensen die aan het werk waren in de kwekerij worden aangehouden. De hennepkwekerij bevond zich in een boerderij aan de Rijksstraatweg in de Friese plaats en

⁶ *Dagblad van het Noorden*, Reconstructie van een mislukte drugssmokkel, 5 april 2016.

⁷ Bron: *Leeuwarder Courant*, Grootschalig onderzoek naar hennepsteelt: zes aanhoudingen, twee hennepkwekerijen in Leeuwarden en een in Tzum, 17 maart 2022.

⁸ Bron: *BNdeStem*, Grote hennepkwekerij opgerold in Friesland, 12 april 2017.

bestond uit meerdere kweek- en droogruimtes. Ook trof de politie tientallen kilo's gedroogde hennep aan, die een straatwaarde vertegenwoordigen van minstens 100.000 euro.

Ad e.) De Waddeneilanden: verhalen op zich

De vier Waddeneilanden zijn in veel opzichten, en zeker wat de situationele factoren betreft, een verhaal op zich. De verbindingen lopen over het water of door de lucht; met een helikopter of met een vliegtuigje naar Ameland. De eilanden zijn bereikbaar met een veerpont: vanuit Harlingen naar Terschelling of Vlieland; vanuit Lauwersoog (Groningen) naar Schiermonnikoog; en van Holwerd naar Ameland. Met een eigen boot of charterschip kan ook naar een jachthaven op één van de eilanden worden gevaren, net als met de waddentaxi. Er is ook een veerverbinding tussen Terschelling en Vlieland. Deze verbindingen zijn belangrijk voor de eilandbewoners, alsook voor het toerisme.

Op hoofdlijnen typeren respondenten het eiland-toerisme als volgt: **1.)** gericht op natuur en rust, met gezinstoerisme op Schiermonnikoog (met ca. 950 bewoners de kleinste gemeente van ons land; per jaar ongeveer 300.000 bezoekers⁹); **2.)** veel toerisme van jongeren en jongvolwassenen, naast meer reguliere toeristen, op Terschelling (bijna 5.000 bewoners en ongeveer 500.000 bezoekers op jaarbasis); **3.)** de toeristenstroom is wat meer gemêleerd op Ameland, met wel tal van uitgaansgelegenheden (ca. 3.500 bewoners en ruim 554.000 bezoekers per jaar); **4.)** het volume van het toerisme ligt op Vlieland op een lager niveau dan op de andere eilanden; wel trekt het eiland wat meer welgestelde bezoekers (ca. 1.250 inwoners en ongeveer 140.000 bezoekers per jaar).

De bijzondere omstandigheden (niet bereikbaar over de weg, unieke natuur, veel watersport en recreatie, veel horeca en véél meer bezoekers dan bewoners) resulteren niet alleen in een bijzonder en aangenaam woon- en vakantieklimaat, maar ook – met verdiscontering van de (deels stevige) onderlinge verschillen tussen de eilanden – in criminele kansen. Het betreft:

- Het toerisme resulteert, op het ene eiland meer dan op het andere, in een vraag naar drugs; onder jongeren en jongvolwassenen wordt drank- en drugsgebruik gecombineerd.
- De drugs moeten naar het eiland worden gebracht; dit gaat over het water, met een veerpont of een particuliere boot. Dit vergt controle op die veerbotten, al ligt dat op een laag niveau. Uitgevoerde controles leverden de nodige drugsvondsten op.
- Het vastgoed op de eilanden is schaars en onder meer in trek als vakantiewoning; het is de vraag hoe dit vastgoed wordt gefinancierd en gebruikt (zie hoofdstuk 3 voor relevante kengetallen).
- Er is behoefte aan seizoensarbeid in de toeristen- en horecasector op de eilanden; dit kan resulteren in onrechtmatigheden, zoals zwart of grijs werken.
- De formatie bij gemeente (OOV-ambtenaren en boa's) en politie past niet goed bij het grote aantal toeristen. Bovendien wordt de inzet (in het toeristenseizoen) in veel opzichten gericht op openbare orde en lichte strafbare feiten; dat laat ruimte voor ondermijnende praktijken.
- Het bekende informatie-dilemma van gesloten gemeenschappen tekent zich af op de eilanden: informatie over (mogelijke) strafbare feiten wordt nauwelijks verstrekt aan professionals bij de gemeente of politie, tenzij vrijwel vaststaat dat met de informatie niets wordt gedaan.
- De eilanden krijgen te maken met een handhavingsdrempel: de kleine afstand tussen aan de ene kant ondernemers en inwoners en aan de andere kant het politiek-bestuurlijke systeem. De lokale economie weegt zwaar, ook omdat met handhaving richting een ondernemer bijna per definitie een bekende (mogelijk een 'lokale bekendheid') wordt geraakt.

⁹ Gegevens over aantal bezoekers van de eiland gebaseerd op: www.ecomare.nl/leesvoer/waddengebied

- Op de eilanden wordt een probleem geagendeerd, namelijk welgestelde bewoners van buitenaf (het vaste land) die woningen opkopen en daarmee de lokale woningmarkt verstoren; er zijn weinig huizen beschikbaar voor 'eilanders'. Dit richt de blik mede op mogelijke onrechtmatige praktijken bij dergelijke investeringen, al is het ook een probleem bij rechtmatige vastgoedpraktijken.

2.2 Op het Friese platteland en op het water: ruimte en anonimiteit

Fryslân is een dunbevolkte provincie met veel land- en wateroppervlak. Door gemeentelijke herindelingen namen de gemiddelde inwonertallen toe, maar ook de oppervlaktes werden per gemeente - gemiddeld genomen - groot. Zie de onderstaande tabel.

Tabel 2.4: Aantal inwoners en land- en wateroppervlakte per gemeente.

Gemeente	Aantal inwoners *	Landopp. (km ²)	Wateropp. (km ²)
Waadhoeke	46.718	285,42	30,40
Harlingen	16.188	24,96	362,71
Súdwest-Fryslân	90.883	522,70	385,16
De Fryske Marren	51.992	351,21	197,89
Weststellingwerf	26.467	220,20	8,25
Ooststellingwerf	25.837	223,30	2,82
Heerenveen	51.637	189,97	8,20
Opsterland	30.054	224,40	3,24
Smallingerland	56.098	117,17	9,0
Tytsjerksteradiel	32.408	148,63	12,77
Achtkarspelen	28.149	102,21	1,77
Noardeast-Fryslân	45.812	379,22	137,23
Dantumadiel	19.194	84,60	2,93
Schiermonnikoog	982	42,93	160,63
Ameland	3.840	56,59	211,91
Terschelling	4.928	87,21	586,78
Vlieland	1.291	41,84	273,96

* Per 31 januari 2023

In dat uitgestrekte gebied stuiten we overigens op forse verschillen: van armoede op veengronden (b.v. in het zuidoosten en aan de oostkant van Leeuwarden) tot aan rijkdom of in elk geval meer welvaart op kleigronden met akkerbouw en in watergebieden die gunstig liggen ten opzichte van de Randstad. Sociaaleconomische verschillen werken door in culturele opvattingen: de beleefde afstand tot de overheid is in gebieden die van oudsher arm zijn groter dan in andere delen van Fryslân. Dat komt aan bod in hoofdstuk 3. In deze paragraaf gaat het om de doorwerking van het dunbevolkte Fryslân op criminele kansen. Daarbij komen de volgende patronen in beeld:

- a. De overheid staat op afstand
- b. Afgeschermd (agrarisch) vastgoed en anonieme wateren
- c. Politie: een basisvoorziening die onder druk staat
- d. De opsporingsspagaat

Ad a.) De overheid staat op afstand

De dunne bevolkingsdichtheid en het grote aantal dorpen of kernen hebben ongunstige effecten op

de mogelijkheden van politie en gemeenten om informatie te verzamelen over ondermijnende praktijken. Veel criminaliteit blijft buiten beeld, zeker als moeite wordt gedaan om het af te schermen, zoals bij drugsproductie. De verdeling van budget en personeel over politie en gemeenten wordt in veel opzichten gebaseerd op het inwonertal of op andere criteria die relatief gunstig uitpakken voor dichtbebouwde gebieden. Een ‘slank’ gemeentelijk (handhavings-)apparaat en dun bezette basisteams van de politie dienen te werken in een lastige fysieke omgeving.

Ad b.) Afgeschermd (agrarisch) vastgoed en anonieme wateren

Er zijn in het uitgestrekte buitengebied gemakkelijk af te schermen locaties en gebouwen: bedrijventerreinen, loodsen, woningen en (ander) agrarisch vastgoed. Veel misdaad blijft alleen al om fysieke en geografische kenmerken onopgemerkt. Op lange autoritten door bijvoorbeeld Noord-Fryslân kwamen we, zeker op zijwegen, weinig auto’s of mensen tegen; al helemaal niet van de overheid. In zekere zin valt anonimiteit te observeren. Dat is nog meer het geval in de late avonduren of in de nacht. Het zijn momenten waarop criminelen zich nagenoeg vrij kunnen bewegen door grote delen van Fryslân. Daardoor is het een geschikte omgeving voor drugsproductie en voor opslag van verboden of gestolen goederen. Bijvoorbeeld illegaal vuurwerk, illegale sigaretten, gestolen voertuigen of materiaal voor drugsproductie. Zie tabel 2.5 voor enkele voorbeelden

De anonimiteit blijft niet beperkt tot het vaste land, want die bestaat ook op het water. Dat is een typisch Fries aandachtspunt waarop respondenten wijzen; er is veel water, er zijn veel boten en vier gemeenten zijn nu eenmaal een eiland, met twee zeehavens in de buurt (Lauwersoog en Harlingen). En wie controleert op het water? Als je je aan de vaarsnelheid houdt, niemand, zo lijkt of luidt het antwoord.

Tabel 2.5: Krantenberichten over misdaad in het buitengebied

Stel uit Harkema veroordeeld voor wietplantage in schuur¹⁰

Een stel uit Harkema wordt in juni 2023 veroordeeld tot werkstraffen wegens medeplichtigheid aan een wietplantage. De plantage was ondergebracht in een schuur van de woning van de verdachten. Medio april 2022 deed de politie een inval, nadat op de telefoon van een man die in Utrecht was aangehouden beelden waren aangetroffen van de kwekerij. In een afgesloten ruimte in de schuur trof de politie ruim 700 wietplanten aan. In een andere ruimte lag elf kilo hennep te drogen. De stroomtoevoer van de kwekerij was buiten de meter om aangelegd.

Vondst van tien miljoen illegale sigaretten¹¹

In een loods in het Friese Surhuisterveen worden in januari 2014 10 miljoen illegale sigaretten gevonden. Als ze in Nederland waren verkocht, zou de schatkist ongeveer 2,1 miljoen euro aan accijns zijn misgelopen. De FIOD heeft de sigaretten in beslag genomen. De sigaretten waren waarschijnlijk bestemd voor de Engelse markt. De sigaretten kwamen aan het licht bij een reguliere controle. Het is nog niet bekend wie erachter zit en of er een verband met eerdere vondsten is.

Gevaarlijke vuurwerkopslag ontdekt in Oentsjerk¹²

In december 2023 wordt een grote hoeveelheid consumentenvuurwerk en professioneel illegaal vuurwerk gevonden in een schuur in Oentsjerk. De gemeente Tytsjerksteradiel legt een last onder dwangsom op.

Ad c.) Politie: een basisvoorziening die onder druk staat

In de interviewronde wordt gewezen op de (te) geringe politiecapaciteit. In de geografisch omvangrijke werkgebieden van de vijf basisteams in Fryslân (het Leeuwarder team niet meegeteld) is de personele spoeling dun. Dit komt door de krappe formatie, maar ook doordat lokaal politiepersoneel regelmatig elders wordt ingezet.

¹⁰ Bron: *Waldnet.nl*, Stel uit Harkema veroordeeld voor wietplantage in schuur, 5 juni 2023.

¹¹ Bron: *Leeuwarder Courant*, Miljoenen illegale sigaretten in Surhuisterveen, 22 januari 2014.

¹² Bron: *Waldnet.nl*, Gevaarlijke vuurwerkopslag ontdekt in Oentsjerk, 18 december 2023.

Op het Friese platteland is de politie geen basisvoorziening meer, zo wordt ook geconstateerd in twee studies uit 2017. Van der Torre en Van Valkenhoef (2017) constateren dat de politie – volgens politiemensen zelf - op twee punten onder de ondergrens is beland: opsporing van de (lokale) georganiseerde criminaliteit en de politieaanwezigheid op het platteland. Het rapport 'Vanaf de Zijlijn Bekeken' constateert dat de Nationale Politie te veel is gericht op de Randstad (Wiegant, 2017). Dit rapport waarschuwt voor "politieloosheid" op het platteland, waar de geüniformeerde politie ('blauw') te vaak ontbreekt, net als voldoende researchcapaciteit en een functionerende waterpolitie. De consequentie is dat criminelen veel ruimte krijgen.

De wijkagent is geen garantie voor lokale aanwezigheid en politiekennis. De norm van 1 wijkagent op 5.000 inwoners houdt geen rekening met talrijke dorpen (met vaak minder dan duizend inwoners) in uitgestrekte lintdorpen. Als de norm al zou worden gehaald dat de wijkagent 80 procent van de tijd in zijn of haar werkgebied is, is het moeilijk om een sociaal netwerk op te bouwen. Ook omdat er dorpen zijn met gesloten gemeenschappen. Bovendien worden wijkagenten voor niet-wijkgericht werk ingeroosterd, zoals noodhulp.

Ad d.) De opsporingsspagaat

Politie en justitie bevinden zich in een opsporingsspagaat. Op nationaal niveau zijn opsporingssuccessen geboekt, mede dankzij het kraken van een enorme hoeveelheid crimineel berichtenverkeer; ook over misdaad in Fryslân (Van der Torre en Tops, 2022). Dit legt een grote claim op de recherche, op eenheidsniveau en districtsniveau. Tegelijkertijd bestaat grote behoefte - zo blijkt uit onze interviewronde - aan lokale opsporingscapaciteit, die in (zeer) beperkte mate aanwezig is. Er waren drugsteams en dat zijn ondermijningsteams geworden; de bezetting is dun (circa vier politiemensen) en die staat onder druk door werkzaamheden die zich als het ware opdringen en niet kunnen wachten. Bijvoorbeeld politie-inzet bij evenementen. Er bestaat, bij politie- en gemeenterespondenten, grote behoefte aan lokale opsporingscapaciteit.

2.3 Afsluiting

Dit hoofdstuk analyseerde de situationele criminele kansen. Het volgende hoofdstuk beschrijft welke kansen liggen besloten in sociale en economische omstandigheden.

Hoofdstuk 3

Criminele kansen: sociale en economische kwetsbaarheden

Inleiding

Dit hoofdstuk gaat nader in op twee kwetsbaarheden die bijdragen aan criminele kansen in Fryslân, namelijk sociaaleconomische en sociaal-culturele patronen. De provincie kent gebieden die van oudsher te maken krijgen met economische achterstanden, al zijn er ook meer welvarende streken of stedelijke kernen. Zie paragraaf 3.1. Fryslân telt ook risicobranches: dat zijn branches die zich lenen voor witwassen, criminele investeringen en/of (andere) criminele praktijken. Dat komt aan bod in paragraaf 3.2. Sociaal-cultureel bestaan er verschillen, al zijn er rode draden in de gesprekken: drugsgebruik past steeds vaker bij de levensstijl én er bestaat afkeer en afstand tot de overheid. Zie paragraaf 3.3.

3.1 Sociaaleconomische patronen: lokale en regionale kwetsbaarheden

3.1.1 Sociaaleconomische kwetsbaarheden: lokale verschillen (arme en rijke “windstreken”)

In sociaaleconomische zin is de provincie Fryslân minder kwetsbaar dan de provincie Groningen, met in het bijzonder geconcentreerde armoede in de hoofdstad (Groningen) en in de oostelijke grensstreek. Op de peildatum 1 januari 2021 heeft in de provincie Groningen 9 procent van de particuliere huishoudens (in totaal 23.400 inkomens) minstens een jaar een laag inkomen (het beleidsmatig minimum); in Fryslân is dat 6,9 procent, hetgeen neerkomt op 19.600 huishoudens. Het Friese gemiddelde is iets ongunstiger dan het landelijke (6,8 procent). Wel zijn er, naast Groningen, maar twee provincies die percentueel gezien ongunstiger scoren dan Fryslân, namelijk Noord-Holland (7,5 procent) en Zuid-Holland (7,8 procent).

Er bestaan wat betreft sociaaleconomische kwetsbaarheden duidelijke verschillen *binnen* Fryslân. Grofweg bestaat er verschil tussen het relatief welvarende waterrijke Zuidwesten versus het Noorden plus het Noordoosten. Dit kan worden verbijzonderd tot het verschil tussen welvarende akkerbouwgebieden op zavelgronden versus armoede op veengrond. ‘Op het veen’ woonden en wonen arme boeren en arbeiders; ooit werden hun dorpen relatief laat ontsloten (wegen) en aangesloten op riool of elektriciteit. Juist in dergelijke dorpen bestaat het idee dat niet of in beperkte mate vertrouwd kan worden op de overheid. Het gevoel bestaat dat burgers zichzelf hebben te redden, linksom of rechtsom.

Respondenten noemen voorbeelden van dorpen en dorpsgemeenschappen waar de zelfredzaamheid deels een illegaal karakter krijgt. Drugsmisdaad is voor een categorie sociaaleconomisch achtergestelde Friezen een inkomstenbron. Echter, drugsproductie wordt door respondenten niet gepresenteerd als een omvangrijke trend; als een kenmerk van een streek. Drugsinkomsten uit met name hennepteelt werden in de provincie Groningen wél benoemd als invloedrijke factor, als opstap naar de lokale bovenwereld (Van der Torre e.a., 2023). Wel telt Fryslân tal van (kleine) netwerken die de drugsproductie (met name hennepteelt) al enkele decennia en generaties in de vingers hebben. Die netwerken blijven, zo is het beeld, vaak steken in de onderwereld; deels lokaal en improviserend en voor een ander deel professioneel en bovenlokaal.

Er zijn in weinig welvarende “windstreken” van Fryslân kernen, dorpen of wijken met relatief veel handarbeiders en laaggeschoolden. Wie daar opgroeit en gaat studeren, keert vaak niet terug. Uit statistieken blijkt dat de welvaart achterblijft in het Noorden en Oosten van Fryslân. De acht Friese gemeenten met de laagste gemiddelde bruto jaarinkomens (per inwoner) liggen namelijk in dat deel

van Fryslân: Achtkarspelen (€23.100); Dantumadiel (€23.200); Noardeast-Fryslân (€23.700); Harlingen (€25.000); Weststellingwerf (€25.100); Waadhoeke (€25.100); Smallingerland (€25.300); en Ooststellingwerf (€25.400). De gemiddelde inkomens liggen het hoogst op de eilanden, in Heerenveen en in De Fryske Marren. Zie tabel 3.1.

Van de twintig Friese wijken met de laagste gemiddelde inkomens liggen er vier in Leeuwarden en maar liefst acht in Noardeast-Fryslân, plus nog eens vijf in Waadhoeke en twee in Dantumadiel. Het hoge Noorden telt dus relatief veel arme wijken. Zie tabel 3.1. De Fryske Marren telt juist veel geconcentreerde relatieve welvaart, met negen wijken in de top-20 van Friese wijken met de hoogste gemiddelde inkomens. Zeven relatief welvarende wijken liggen in stedelijk gebied: zes in Leeuwarden en één in Heerenveen.

Tabel 3.1: Overzicht van gemiddelde bruto jaarinkomens per inwoner van 18 Friese gemeenten in 2021 en van de top-20 van wijken met de hoogste en laagste gemiddelde bruto jaarinkomens in 2021 per inwoner Fryslân – in euro's. (bron: www.allecijfers.nl)

Gemeenten		Top-20: Friese wijken met hoogste inkomens		Top-20: Friese wijken met laagste inkomens	
Naam	Inkomen	Gemeente & wijk	Inkomen	Gemeente & wijk	Inkomen
Terschelling	29.700	De Fryske Marren: Goingarijp	36.400	L'warden: Heechterp & Schieringen	18.200
Vlieland	28.100	De Fryske Marren: Broek	34.600	L'warden: Vrijheidswijk	18.700
Ameland	27.500	De Fryske Marren: Ruigahuizen	34.500	L'warden: Bilgaard & H-park e.o.	19.600
Heerenveen	27.200	L'warden: Hempens/Teerns, Zuiderburen	33.800	Dantumadiel: Oost	21.100
De Fryske Marren	27.000	Heerenveen: Oranjewoud	33.300	Noardeast-Fryslân: Holwerd	21.400
Schiermonnikoog	26.800	De Fryske Marren: Elahuizen	32.800	L'warden: Oud-Oost	21.700
Opsterland	26.400	De Fryske Marren: Boornzwaag	32.500	Noardeast-Fryslân: Ee-Zuidoost	21.700
Súdwest-Fryslân	26.000	De Fryske Marren: Terherne	32.100	Waadhoeke: Dongjum	21.800
Tytsjerksteradiel	25.600	Leeuwarden: Goutum	31.600	Noardeast-Fryslân: Ternaard	22.000
Leeuwarden	25.500	Opsterland: Beetsterzwaag	30.900	Waadhoeke: Nij Altoenae	22.000
Ooststellingwerf	25.400	Ooststellingwerf: Fochteloo	30.900	Noardeast-Fryslân: Anjum-Nrdoost	22.200
Smallingerland	25.300	Opsterland: Siegerswoude	30.700	Waadhoeke: Sexbierum	22.200
Waadhoeke	25.100	L'warden: Vossepark & Helicon	29.900	De Fryske Marren: Doniaga	22.200
Weststellingwerf	25.100	L'warden: Dokkumer Ie e.o.	29.300	Waadhoeke: St. Jacobiparochie	22.200
Harlingen	25.000	L'warden: De Zuidlanden	29.200	Dantumadiel: West	22.300
Noardeast-Fryslân	23.700	De Fryske Marren: Rijs	29.000	Noardeast-Fryslân: Hantum	22.400
Dantumadiel	23.200	De Fryske Marren: Delfstrahuizen	28.700	Noardeast-Fryslân: Oosternijkerk	22.500
Achtkarspelen	23.100	L'warden: Dorpen Zuid-West	28.700	Noardeast-Fryslân: Bouwstreek	22.600
		De Fryske Marren: Terkaple	28.600	Noardeast-Fryslân: Zuidwest	22.800
		Terschelling: Midsland	28.400	Waadhoeke: Vrouwenparochie	22.800

3.1.2 Probleemcumulatie: meer dan geldproblemen; drugs als probleem en uitweg

Respondenten wijzen op personen en gezinnen of huishoudens die tussen wal en schip vallen en – naast financiële problemen – kampen met een optelsom van sociale problemen, mogelijk inclusief criminele invloeden. Dit komt als verschijnsel meer en meer in beeld, omdat het toeneemt of omdat gemeenten hier alerter op zijn geworden: op het sociaal domein en op het snijvlak van ‘zorg en veiligheid’. In kwetsbare buurten of huishoudens wordt dit geconstateerd in het relatief welgestelde Zuidwesten, al wordt het vaker en in bredere sociale kringen gesignaleerd in kwetsbare wijken en sociale kringen in het Noorden en Oosten.

Deze probleemsignalering is in lijn met de constatering dat armoede of schuldenproblematiek vaak samengaat met andere problemen, zoals criminaliteit, een slechtere gezondheid, verslavingsproblematiek en een zwakke positie op de arbeidsmarkt of in het onderwijssysteem. Wat criminaliteit betreft wordt gewezen op geweld (vaker in de huiselijke sfeer dan in het publieke domein) en op instrumentele delicten, dat wil zeggen strafbare feiten als inkomstenbron. Dit laatste heeft vaak plaats in een ondergeschikte positie, bijvoorbeeld als uitvoerder (b.v. drugs bezorgen) of als katvanger (b.v. hennepsteelt in de woning of als geldezel misdadig laten storten op de bankrekening). In gezinnen of huishoudens met probleemcumulatie

zien respondenten regelmatig (signalen van) eenvoudige activiteiten in de drugshandel. Bescheiden inkomsten in de drugs wereld (honderden of duizenden euro's) zijn veel waard voor mensen rond het sociaal minimum. Ook komt 'ouderwetse' verwervingscriminaliteit voor; diefstal om te voorzien in drugsgebruik.

Drugsgebruik is een veelvoorkomend verschijnsel in kwetsbare kringen. Kwetsbare personen worden geworven als drugsklant. Bij een ongezonde levensstijl hoort dan drugsgebruik; bij een categorie gaat het om routinematig gebruik van drank en drugs. Wat drugs betreft wijzen respondenten onder meer op speed, coke, designer drugs en GHB. Ambtenaren zien dat drugsgebruik vaak een probleem-vergroterende factor is vanwege verslaving en als kostenpost.

Respondenten wijzen op psychosociale problematiek. Dit gaat in delen van Fryslân samen met de aanwezigheid van GGZ-instellingen. Voormalige cliënten blijven in het gebied of in de regio wonen, vaak aan de onderkant van de woningmarkt; particuliere woning- of kamerverhuur of op een vakantiepark. Respondenten wijzen ook op de kwetsbaarheid van mensen met een Licht Verstandelijke Beperking. Zogenoemde LVB-ers krijgen vaak te maken met de beschreven probleemcumulatie en worden relatief makkelijk voor het karretje gespannen door criminelen of particuliere verhuurders.

3.1.3 Arbeidsmigranten: vraag naar goedkope arbeidskrachten en woningen

Er is vraag naar goedkope arbeid in Fryslân, onder meer in de agrarische sector, in slachthuizen, op scheepswerven, door kabel- en glasvezelbedrijven en in het Friese kassengebied. Er is ook behoefte aan seizoensarbeid op de Waddeneilanden.

Naar schatting (in 2020) zijn in Fryslân jaarlijks ongeveer zesduizend arbeidsmigranten aan het werk.¹³ Ze zijn voornamelijk afkomstig uit Oost-Europa en uit Europese landen rondom de Middellandse Zee. Er bestaat behoefte aan huisvesting van deze migranten. Dat gebeurt - legaal of illegaal - in goedkope woningen, kamers, op vakantieparken en in bedrijfspanden. Van ongeveer drieduizend van deze zesduizend migranten is de verblijfplaats niet in beeld. Daar komt nog de huisvesting (in Fryslân) bij van arbeidsmigranten die in een andere provincie werken, zoals in de agrarische sector van Noord-Holland. Dit gebeurt omdat er goedkoop vastgoed beschikbaar is in Fryslân. Vraag en aanbod van goedkope woonruimte vinden elkaar; verhuur is een verdienmodel op zich. Er zijn geen grote Friese woonlocaties, aldus een wethouder uit Harlingen: "Fryslân is een van de weinige witte vlekken in Noord-Nederland als het gaat om beleid op grootschalige locaties."¹⁴ Arbeidsmigranten wonen versnipperd in dorpen, steden, vakantieparken en bedrijventerrein, al zijn er op buurt- of straatniveau lokale concentraties. Er is "geen duidelijk beleid in de gemeenten over afspraken welke woningen voor huisvesting voor arbeidsmigranten bestemd zijn".

De toestroom van arbeidsmigranten resulteert in de opdracht om arbeidsmigranten te huisvesten. De inzet van arbeidsmigranten is noodzakelijk voor de lokale economie, al leidt het - zo blijkt uit landelijk onderzoek (LIEC, 2019; Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 2020) - tot een risico op overtredingen of strafbare feiten bij de arbeidsomstandigheden en/of bij huisvesting van arbeidsmigranten. De genoemde landelijke studies wijzen met name op het risico dat de koppeling tussen werk en huisvesting arbeidsmigranten afhankelijk maakt. Als ze de gang van zaken op één domein niet accepteren, verliezen ze werk én woning. Het is lastig om uit te zoeken of er daadwerkelijk sprake is van strafbare arbeidsuitbuiting, onder meer omdat arbeidsmigranten weinig informatie verstrekken en vanwege geringe opsporingscapaciteit bij de Arbeidsinspectie (Boerman

¹³ Bron: *Omrop Fryslân*, Noodkreet gemeenten: provincie, help ons met opvang arbeidsmigranten, 17 juli 2023.

¹⁴ Bron: idem.

e.a., 2017). In hoeverre slechte woonomstandigheden in Fryslân voorkomen, is niet duidelijk, zo constateert Omrop Fryslân: “Wel staat vast dat ook in Fryslân arbeidsmigranten illegaal wonen”.¹⁵

3.2 Branches met criminele gelegenheidsstructuren

Bedrijven en bedrijfslocaties kunnen worden benut bij criminele of frauduleuze praktijken. Er zijn branches met een verhoogd risico daarop. Dergelijke risicobranches hebben enkele hoofdkenmerken (Fijnaut e.a., 1996). Ten *eerste* zijn het branches waarmee criminele netwerken en kopstukken vertrouwd zijn. Criminelen weten hoe het werkt en hebben persoonlijke relaties met eigenaren en werknemers in deze branche. Voorbeelden zijn de bouwsector, autosector, horeca en transportsector. Ten *tweede* gaat het om branches met lage drempels om een onderneming te starten. Het is betaalbaar en er zijn weinig diploma's nodig. Hierdoor kunnen gemakkelijk katvangers worden ingezet. Bijvoorbeeld de beautysector, lunchrooms of afhaalzaken. Ten *derde* betreft het branches met weinig regels of juist gecompliceerde of tegenstrijdige regels. Bijvoorbeeld de wereld van zorgaanbieders. Het is makkelijk om als zorgaanbieder te beginnen, al is het zorgsysteem juist complex (Van der Torre en Heijkoop, 2020). Ten *vierde* zijn het branches met veel concurrentie of met economische problemen, waardoor ondernemingen in (financiële) moeilijkheden geraken. Daardoor kunnen zij overgaan tot het accepteren van criminele aanbiedingen. Bijvoorbeeld de agrarische sector, de visserij of horeca. In aanvulling op deze kenmerken zijn er ten *viijfde* sectoren die zich lenen voor witwassen, omdat deels contant betaald kan worden of omdat omzet gefingeerd kan worden. Bijvoorbeeld de vastgoed- en bouwwereld, autohandel en paardenhandel.

Deze paragraaf gaat achtereenvolgens in op: de vastgoedbranche; de zorgsector; en een reeks risicobranches waarover het dashboard Zicht op Ondernijning informatie verschaft.

3.2.1 Vastgoed: particuliere verhuurpraktijken

Er wordt veelvuldig geïnvesteerd in (goedkoop) Fries vastgoed. Dit is uiteraard een manier om bonafide te investeren, bijvoorbeeld als professioneel verhuurder of particuliere pensioenvoorziening. De vastgoedsector biedt daarnaast kansen om geld wit te wassen, onder meer door bij aan- en verkopen een deel contant te betalen en/of door verbouwingen (deels) contant af te rekenen (LIEC, 2019). Vastgoedposities bieden kansen om het vermogen verder uit te bouwen, met opbrengsten uit huur en verkoop. Woonruimte is schaars en daarmee een potentieel pressiemiddel richting kwetsbare groepen, zoals arbeidsmigranten, personen die uit een sociale huurwoning zijn gezet of zorgcliënten. Zij accepteren eerder of snel een slechte prijs-kwaliteitsverhouding. Ook kunnen - legale en illegale - wederdiensten worden gevraagd voor woonruimte. Tot slot kan vastgoed worden benut bij drugsproductie of om criminelen te huisvesten.¹⁶

Meer-bezit¹⁷

Er is een aanzienlijk aantal woningen in de provincie Fryslân dat particulier wordt verhuurd. Er zijn particuliere vastgoedeigenaren actief met meerdere panden of soms, zo constateren respondenten, met een stevige portefeuille. In heel het land is, in 2020, 6,1% van de verblijfsobjecten in bezit van een natuurlijk persoon met drie tot en met vijf objecten; in Fryslân ligt dit percentage op 6,3%. Wat betreft het bezit van meer dan vijf panden ligt de Friese score op 5,7% en die voor Nederland op 6,8%.

¹⁵ Bron: idem.

¹⁶ Zie deze infographic (gepubliceerd op 19 november 2021) van het Landelijk Informatie en Expertise Centrum (LIEC): <https://www.riec.nl/documenten/publicaties/2019/11/19/infographic-vastgoedcriminaliteit>

¹⁷ Bron van cijfers in deze sub-paragraaf verder steeds: Zicht op Ondernijning (www.zichtopondernijning.nl).

Het valt op dat de scores van dit ‘meer-bezit’ van natuurlijke personen op een veel hoger niveau ligt op de vier eilanden dan gemiddeld in Fryslân of Nederland. Zie de onderstaande tabel. Dit verstoort de lokale woningmarkt en wijst op omvangrijke verhuurpraktijken; grotendeels toeristen-gericht, al worden bijvoorbeeld ook seizoenarbeiders gehuisvest.

Naast de eilanden scoren (exclusief Leeuwarden) vier Friese gemeenten net zo hoog of hoger dan het landelijk gemiddelde (6,1%) van meer-bezit van drie tot en met vijf verblijfsobjecten: Harlingen (8,2%), De Fryske Marren (7,0%), Súdwest-Fryslân (6,6%) en Noardeast-Fryslân (6,1%). Meer-bezit door natuurlijke personen van meer dan vijf panden komt in Harlingen (7,3%) vaker voor dan gemiddeld in Nederland. Zie verder de onderstaande tabel.

Tabel 3.2 Aantal verblijfsobjecten van natuurlijke personen met meer-bezit in Fryslân, uitgesplitst per gemeente.*

	3-5 verblijfsobjecten	> 5 verblijfsobjecten
Vlieland	28,7 % (220)	13,5% (100)
Terschelling	23,8% (700)	11,2% (330)
Ameland	22,1% (620)	9,6% (270)
Schiermonnikoog	22,1% (240)	17,9% (200)
Harlingen	8,2% (450)	7,3% (400)
De Fryske Marren	7,0% (1380)	4,4% (860)
Súdwest-Fryslân	6,6% (2130)	3,5% (1120)
Leeuwarden	6,4% (2600)	10,6% (4300)
Noardeast-Fryslân	6,1% (980)	6,7% (1080)
Heerenveen	6,0% (980)	4,0% (650)
Smallingerland	5,1% (910)	5,9% (1060)
Achtkarspelen	4,9% (420)	4,1% (350)
Waadhoeke	4,9% (780)	3,6% (570)
Weststellingwerf	4,3% (360)	4,2% (350)
Tytsjerksteradiel	4,2% (480)	3,4% (390)
Ooststellingwerf	4,2% (370)	3,4% (300)
Opsterland	3,9% (380)	2,5% (250)
Dantumadiel	3,4% (190)	3,5% (200)
Totaal Fryslân	6,3% (Nederland = 6,1%)	5,7% (Nederland = 6,8%)

Noten

* *Verblijfsobjecten in het bezit van een eigenaar die in totaal drie tot vijf of meer dan vijf verblijfsobjecten bezit, ten opzichte van alle verblijfsobjecten in eigendom van natuurlijke personen in Nederland.*

** *Peiljaar 2020*

Leegstand

In Nederland staan in 2023 189.070 verblijfsobjecten administratief leeg. Dit betreft een percentage van 2,4% ten opzichte van alle verblijfsobjecten in Nederland. De provincie Fryslân scoort iets lager met 2,1%. De Friese gemeenten Vlieland, Noardeast-Fryslân, Harlingen, Heerenveen en Leeuwarden hebben een hogere score dan het landelijk gemiddelde: respectievelijk 2,9%, 2,8%, 2,6%, 2,5% en 2,5% leegstaande verblijfsobjecten.

In 2023 werden in Nederland 36.390 woningen geclassificeerd als spookwoningen. Dit betreft 0,5% van alle woningen, wat iets meer is dan het percentage spookwoningen in de provincie Fryslân (0,4%). Hoger scoren Schiermonnikoog (1,0%), Noardeast-Fryslân (0,6%), Súdwest-Fryslân (0,6%) en Harlingen (0,5%)

Hypotheeken

Er bestaat een verhoogd risico op witwassen wanneer de financier van een hypothecaire lening geen Nederlandse bank is, maar een leninggever die niet vergund is door de AFM en/of DNB, aldus Zicht op Ondernijning. In de periode 2018-2019 zijn in Nederland 71.250 woningaankopen gedaan met een rechtspersoon als hypothecaire lening-gever die niet vergund is door de AFM/DNB in Nederland, wat een percentage betreft van 13,1 procent. In het *noordoosten* van Fryslân is het aandeel van niet-vergunde hypothecaire lening-gevers het hoogst. Dantumadiel scoort het hoogst (in Fryslân en Noord-Nederland), met 21,6%. Noardeast-Fryslân volgt met 18,4%.

3.2.2 Zorgaanbieders: fraude-risico's en koppelingen met verhuurpraktijken

De kansenstructuur voor zorgfraude is in het hele land riant, los van lokale verschillen. Dit komt door een optelsom van omstandigheden: het is eenvoudig om actief te worden als zorgaanbieder; er is weinig informatie beschikbaar binnen gemeenten voor rechtmatigheidstoezicht op fraude met Wmo-zorg¹⁸ of jeugdhulp; de kans op een strafrechtelijk onderzoek is klein; en met eenvoudige tactieken (b.v. bezuinigen op personele inzet of cliënten werven c.q. ronselen die zorgtekorten accepteren) kunnen forse bedragen worden verdiend met ontoereikende zorg (Van der Torre en Heijkoop, 2020; Van der Torre, 2022). De Algemene Rekenkamer (2022) constateert *“een zorgelijk gebrek aan daadkracht”* bij het bestrijden van zorgfraude. Zorgfraude wordt mondjesmaat bewezen en zelfs als fraude wordt aangetoond, leidt dit er meestal niet toe dat de fraudeur stopt of wordt gehinderd. Door afschermings- en vertragingstactieken én door personele tekorten bij toezichthouders blijven signalen over mogelijke zorgfraude liggen. Wat resteert zijn vermoedens over ontoereikende zorg die in de lucht blijven hangen. Dat troffen we aan in Leeuwarden en ook elders in Fryslân.

De zorgsector lijkt een moderne risicobranche die opportunisten en criminelen aantrekt. Een deel van die zorgopportunisten blijkt afkomstig te (kunnen) zijn uit criminele netwerken, zo blijkt uit onderzoek van het Informatie Knooppunt Zorgfraude (verder: IKZ). In de regio Oost-Nederland (met Enschede als centrumgemeente) toont een analyse aan dat vijftien van 22 bestudeerde zorgaanbieders in verband kunnen worden gebracht met hennepsteelt (IKZ, 2020). Bij tien van deze aanbieders werken personen (onder andere bestuurders, eigenaren en aandeelhouders) die antecedenten hebben, met name inzake de Opiumwet en voor onder meer fraude, vrijheidsberoving, valsheid in geschrifte, geweld, wapenverkoop en -bezit en diefstal. Dit is zorgelijk, omdat zorgaanbieders belangrijke, kwetsbare en kostbare diensten leveren.

Er is in Fryslân samenwerking tussen zorgaanbieders en particuliere verhuurders: wonen en zorg wordt gecombineerd; dat plaatst zorgcliënten in een afhankelijke positie. Dit patroon was (geconcentreerd) zichtbaar in Leeuwarden Oost (Van der Torre e.a., 2023b). Respondenten signaleren deze combinatie ook buiten Leeuwarden.

3.2.3 Zicht op Ondernijning: risicobranches in beeld

Het dashboard ‘Zicht op ondernijning’ wijst op risicobranches die bovengemiddeld vaak zijn gevestigd in Fryslân.¹⁹ Deze paragraaf zet opvallende zaken op een rij in 18 branches (peilmoment: q1, 2021). Het gaat steeds om het aantal vestigingen per 10.000 inwoners; voor de eilanden geldt dat de score vertekent door het kleine aantal inwoners en deels door het hoge aantal toeristen, bijvoorbeeld

¹⁸ Wet maatschappelijke ondersteuning.

¹⁹ Zie bijlage 1 voor een korte toelichting op de term risicobranches, gebaseerd op criminologische literatuur.

als toeristen gebruikmaken van bepaalde diensten, zoals horeca. In mindere mate geldt dit laatste ook voor andere toeristische streken.

Een cluster van drie branches heeft betrekking op de **haven-, water- en vervoersfunctie** van Fryslân:

- Binnenvaart. Per 10.000 inwoners zijn er 10,8 vestigingen in de gemeente De Fryske Marren (60 in totaal) en 10,1 in Harlingen (20 in totaal). Dat is duidelijk meer dan gemiddeld in Fryslân (2,3) en Nederland (1,8). In één andere gemeente ligt het aantal vestigingen per 10.000 inwoners hoger dan het Friese gemiddelde, namelijk in Súdwest-Fryslân met 3,7.
- Visserij. 17,1 vestigingen per 10.000 inwoners in de gemeente Harlingen versus 1,9 in Fryslân en 0,6 in Nederland. Hogere scores dan het Friese gemiddelde worden verder vermeld voor: Noardeast-Fryslân (7,7) en Súdwest-Fryslân (3,7).
- Zee- en kustvaart en laad-, los- en overslagactiviteiten. De score van 29,8 vestigingen per 10.000 inwoners in de gemeente Harlingen is (logischerwijze vanwege de zeehaven en het relatief lage aantal inwoners) veel hoger dan gemiddeld in Fryslân (2) en Nederland (1). Heerenveen (3,6) en Súdwest-Fryslân (2,3) scoren ook hoger dan het Friese gemiddelde.
- Goederenvervoer over weg (geen verhuizingen). Er zijn in Nederland gemiddeld 10 vestigingen per 10.000 inwoners; in Fryslân is het gemiddelde iets hoger (10,7). In acht Friese gemeenten ligt de score boven dit gemiddelde: Opsterland (15,4); Achtkarspelen (15,1); Tytsjerksteradiel (14,4); Waadhoeke (14,3); De Fryske Marren (13,5); Noardeast-Fryslân (13,4); Ooststellingwerf (13,4); en Weststellingwerf (11,5).

Fryslân telt relatief veel **autobedrijven**:

- Handel in en reparatie van auto's. Per 10.000 inwoners telt Nederland gemiddeld 20,9 vestigingen; in Fryslân ligt dit duidelijk hoger, namelijk op 27,2. Dit komt door bovengemiddelde scores in elf gemeenten, inclusief twee uitschieters met meer dan 44 vestigingen per 10.000 inwoners. Dit zijn: Achtkarspelen (56,3) en Dantumadiel (44,9). De negen andere gemeenten met een score boven het Nederlandse gemiddelde zijn: Weststellingwerf (36); Opsterland (32,9); De Fryske Marren (30,5); Ooststellingwerf (29,1); Noardeast-Fryslân (28,2); Smallingerland (28); Waadhoeke (27,7); Heerenveen (27,6); en Súdwest-Fryslân (21,5).
- Groot- en detailhandel in auto's. Per 10.000 inwoners telt Nederland gemiddeld 3,4 vestigingen; in Fryslân ligt dit hoger, namelijk op 4,2. Zes gemeenten scoren hoger dan dit Friese gemiddelde, te weten: Achtkarspelen (7,5); Weststellingwerf (6,5); Opsterland (6); De Fryske Marren (5,8); Noardeast-Fryslân (5,1) en Ooststellingwerf (4,7). Drie Friese gemeenten (exclusief Leeuwarden) tellen meer vestigingen dan gemiddeld in Nederland, maar niet hoger dan het Friese gemiddelde: Heerenveen (4,1); Waadhoeke (4,1) en Smallingerland (3,9).

Twee branches in de **beautysector** zijn relatief vaak gevestigd in zeven of vier gemeenten:

- Haarverzorging. De score van het aantal vestigingen per 10.000 inwoners ligt gemiddeld in Fryslân op 17,6 en in Nederland op 17,9. Zeven gemeenten scoren (soms veel) hoger dan deze gemiddelden: Ameland (32); Achtkarspelen (27,2); Tytsjerksteradiel (22,8); Noardeast-Fryslân (20,9); Weststellingwerf (19,9); Dantumadiel (19); en De Fryske Marren (18,3).
- Schoonheidsverzorging. Per 10.000 inwoners telt Fryslân gemiddeld 20,8 vestigingen en Nederland 23,6. Vier gemeenten scoren hoger dan het Nederlandse gemiddelde: Harlingen (27,2); Terschelling (26,7); Weststellingwerf (26,4); en De Fryske Marren (25,7).

In de **horecasector** zijn de volgende meer concrete branches in diverse Friese gemeenten geconcentreerd. In enkele categorieën scoren toeristische gemeenten, zoals enkele eilanden, logischerwijs hoog.

- Cafés. Zes gemeenten (exclusief Leeuwarden) tellen meer vestigingen per 10.000 inwoners dan het Friese gemiddelde van 6,9 (het landelijke gemiddelde is 6,3): Terschelling (49,4); Harlingen (7,6); Weststellingwerf (7,3); De Fryske Marren (7,1); Noardeast-Fryslân (7); en Súdwest-Fryslân (7).
- Cafetaria's, lunchrooms, snackbars e.d. Vier gemeenten scoren hoger dan het Nederlandse gemiddelde van 10,6 vestigingen per 10.000 inwoners (het Friese gemiddelde is 9,4): Ameland (45,3); Terschelling (39,1); Leeuwarden (12,4); en Harlingen (12).
- Restaurants. Vijf gemeenten (exclusief Leeuwarden) scoren hoger dan het Nederlandse gemiddelde van 10,6 vestigingen per 10.000 inwoners (het Friese gemiddelde is 9,6): Ameland (61,3); Terschelling (51,4); De Fryske Marren (14,3); Súdwest-Fryslân (12,3); en Harlingen (11,4).

Zeven **andere risicobranches** waarover Zicht op Ondernijning informatie heeft verzameld, zijn relatief vaak gevestigd in de volgende Friese gemeenten (exclusief Leeuwarden):

- Telefoonwinkels. De scores in Ooststellingwerf (4,3) en Smallingerland (4,3) liggen boven het gemiddelde van Fryslân (3,5) en Nederland (3,9).
- Uitzendbureaus. Heerenveen telt 7,3 vestigingen per 10.000 inwoners en Smallingerland 5,2, tegenover gemiddeld 2,7 in Fryslân en 3,7 in Nederland.
- Vloerenbedrijven. Zes gemeenten scoren hoger dan het Nederlandse gemiddelde van 7,4 vestigingen per 10.000 inwoners (het Friese gemiddelde is 6,9): Achtkarspelen (14); Weststellingwerf (10,3); Súdwest-Fryslân (8,9); De Fryske Marren (8,5); Harlingen (8,2); en Dantumadiel (7,9).
- Juweliers. Vier gemeenten scoren hoger dan het Friese (4,7) en Nederlandse (4,4) gemiddelde: Heerenveen (7,7); De Fryske Marren (5,8); Opsterland (5,7); en Súdwest-Fryslân (5,7).
- Fitnesscentra/sportscholen. De scores in Heerenveen (4,1 vestigingen per 10.000 inwoners), Achtkarspelen en Smallingerland (beide 3,6) liggen iets boven het gemiddelde van 3 in Fryslân en 3,4 in Nederland.
- Bouwnijverheid. Acht Friese gemeenten tellen meer vestigingen per 10.000 inwoners dan het Nederlandse gemiddelde van 124,4 (Fryslân: 117,6): Achtkarspelen (201,8); Vlieland (184,4); Dantumadiel (169); De Fryske Marren (145); Terschelling (143,9); Ameland (138,7); Noardeast-Fryslân (130,7); en Waadhoeke (130,5).
- Afvalverwerking. Vier Friese gemeenten tellen meer vestigingen per 10.000 inwoners dan het Nederlandse gemiddelde van 1,8 (Fryslân: 1,9): Tytsjerksteradiel (3,7); Heerenveen (3,2); De Fryske Marren (2,9); en Smallingerland (2,9).

3.3 Sociaal-culturele kwetsbaarheden

Deze paragraaf beschrijft drie sociaal-culturele patronen die resulteren in criminele kansen: de (grote) vraag naar drugs; de hang naar autonomie en anti-overheidssentimenten; en de geslotenheid van (een categorie) wijk- of dorpsgemeenschappen.

3.3.1 Grote vraag naar drugs: onderdeel van het sociale leven

Er bestaat een grote vraag naar drugs onder de Friese bevolking. Het onderzoek van het Watercycle Research Institute (KWR) in 2023 toonde aan dat het gemiddelde cocaïnegebruik per inwoner in de gemeente Leeuwarden even hoog is als in Amsterdam en hoger ligt dan in Utrecht en Eindhoven. Op het gebied van cannabisgebruik scoort Leeuwarden zelfs hoger dan Amsterdam. De mate waarin drugsgebruik in andere Friese gemeenten vergelijkbaar is met Leeuwarden wordt wisselend beantwoord door respondenten. Wel wordt benadrukt dat drugsgebruik populair is onder een diverse populatie, van feestende jongeren en "horecasnuivers" tot hardwerkende arbeiders en zorgcliënten.

Respondenten uiten zorgen over (stijging van) het drugsgebruik onder de jeugd, onder andere in drankketen op afgelegen locaties. In sommige dorpskernen lijkt drugsgebruik al enkele generaties geaccepteerd te zijn. Een categorie ouders gebruikt regelmatig drank en drugs. De jeugd gebruikt volgens respondenten met name "experimentele" of modieuze drugs, zoals MDMA of 3-MMC, met daarnaast softdrugs. Een categorie (kwetsbare) jongeren gebruikt GHB. Genoemd worden Joure, Heerenveen en omgeving; daar is een harde kern GHB-gebruikers in beeld. Het leek op enig moment alsof het "uit de kraan" kwam, aldus een respondent. Cocaïnegebruik wordt vooral bij oudere jongeren gesignaleerd, onder andere tijdens evenementen zoals de Sneekweek.

Respondenten wijzen op de volgende concrete kwetsbaarheden en patronen wat betreft het drugsgebruik in Fryslân:

- De hoge prijzen van legale drank en sigaretten/tabak verhogen de relatieve aantrekkelijkheid van drugs; xtc, designerdrugs, cocaïne of speed zijn een goedkoper alternatief of welkome 'aanvulling'. Voor minderjarigen is het verboden om sigaretten/tabak te kopen.
- Drugs zijn makkelijk te bestellen en zijn aanwezig of (via brood-dealers of doorverkopende vrienden) beschikbaar op tal van ontmoetingsplekken, zoals drankketen, horeca of sportkantines. Drugsdealers zijn immer dichtbij: fysiek en anders via sociale media. De bezorging is goed georganiseerd; bijna 24/7.
- Drugsgebruik uit onverschilligheid of als gewoonte. Respondenten wijzen op een hoog niveau van drugsgebruik, al lopen de meningen uiteen of dit in de laatste vijf jaar is toegenomen. Er wordt gewezen op wijken, dorpen en streken waar altijd al veel drugs (en alcohol) wordt gebruikt. Bijvoorbeeld in Noord-Fryslân. Andere respondenten zien een toename. De slotsom is hetzelfde: drugsgebruik is in brede kring een gewoonte. Het gaat deels om elitegebruik (middenklasse, vermogende toeristen), al wordt in het bijzonder gewezen op drugsgebruik aan de maatschappelijke 'onderkant'. Drugsgebruik komt mede voort uit onverschilligheid of uitzichtloosheid; armoede en slecht betaald en monotoon werk worden op die manier 'verzacht'. Deels gaat dit gepaard met gebruik van 'harde drugs', zoals GHB of speed.
- Er wordt in traditionele beroepen (b.v. in agrarische bedrijven, de aannemerij/bouw of de visserij) hard gewerkt en goed of redelijk verdiend. Drugsgebruik helpt om het harde werk vol te houden; er is voldoende loon of omzet om dit te betalen.
- Drugs worden gebruikt als een soort zelfmedicatie door mensen met GGZ-problematiek, zowel in zorginstellingen als in eigen woningen.
- Drugsgebruik op (semi) openbare plekken lijkt genormaliseerd. Zo wordt tijdens de "derde helft" in menig voetbalkantine niet alleen bier gedronken, maar ook drugs geconsumeerd. Ook in een categorie horecagelegenheden wordt openlijk drugs gebruikt.

Fryslân bestaat deels uit een uitgestrekt gebied en daardoor liggen veel Friese dorpen of woningen op aanzienlijke of grote afstand van horeca, sportkantines en andere plaatsen waar drank en drugs genuttigd worden. Het resulteert in rijden onder invloed. Daarvoor deelt de politie regelmatig boetes

uit: *“Drugsgebruik is hier heel gewoon. En je stapt daarna gewoon in de auto”*. Uit de onderstaande tabel blijkt dat het aantal registraties inzake rijden onder invloed in Fryslân is gestegen in de periode van 2015 tot en met 2022; van 990 in 2015 en 2016 naar 2.780 in 2021 en 2022.

Tabel 3.3 Aantal registraties van rijden onder invloed in Fryslân en Nederland in de periode 2015 t/m 2022

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*	2022*
Fryslân	990	1.010	930	1.180	1.420	1.380	1.305	1.475
Nederland	27.230	26.475	25.775	28.945	33.295	29.625	31.940	42.795

* Voorlopige cijfers. Bron: politie.

3.3.2 Anti-overheidssentimenten: een hang naar autonomie (zelfredzaamheid)

In de interview-ronde wordt gewezen op anti-overheidssentimenten, met concentraties in wijken of dorpen met (van oudsher) sociaaleconomische achterstanden. Bijvoorbeeld in kernen in veengebieden. De legitimiteit van de overheid ligt daar op een laag niveau. Respondenten wijzen op de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen in 2023; ruim 24% van de Friese stemmers koos PVV. Dat is een hoog percentage, maar niet uniek: in vijf provincies lag dit percentage hoger. In vier Friese gemeenten stemde meer dan 27% van de kiezers PVV, namelijk in Achtkarspelen, Dantumadiel, Weststellingwerf en Ooststellingwerf. Het gaat in deze studie niet om de analyse van de Friese onvrede of van deze uitslag. Wel wordt het door menig respondent gebruikt als brug naar enkele constatering over een voedingsbodem voor autonoom en mogelijk illegaal gedrag:

- Vissers en agrariërs zijn onzeker over het voortbestaan van hun beroep en hun manier van leven.
- Er zijn geijkte dorpen, kernen of gemeenschappen die door respondenten worden getypeerd als “vrijgevochten”. Generaties geleden kampen ze met armoede en thans is er qua opleiding en arbeidsmarktkansen nog steeds een achterstand. Thans redden ze zichzelf, met vrije beroepen en daarbij kunnen regels worden overtreden. Ook strafbare feiten zijn voor een categorie een kostenbesparing (b.v. milieudelicten) of inkomstenbron (b.v. hennepcultuur, fraude).
- Gemeenschappen met een negatief imago lijken hun bijzondere positie als het ware te koesteren; wat buitenstaanders bot of ongemanierd vinden, wordt geaccepteerd of krijgt een positieve lading. Politie, gemeente en zeker de Haagse overheid worden gewantrouwd. Wie regels overtreedt of bepaalde strafbare feiten pleegt, heeft steun omdat zij de overheid uitdagen. Toen profiterende drugscriminelen in een Friese gemeente uit hun huis dreigden te worden gezet, namen dorpsbewoners het voor hen op. Het waren fijne mensen, dus waar bemoeit de overheid zich mee? Het wijst op een breder verschijnsel: microverzet door burgers tegen rechtmatige handhaving en begrip of steun voor wetsovertreders of criminelen.
- Zelfredzaamheid wordt de norm; je moet jezelf redden en onder voorwaarden mag dat op illegale wijze. Het leidt tot rechtvaardigingen voor bijvoorbeeld drugshandel, drugsgebruik, milieudelicten of rijden onder invloed.
- De zelfredzaamheidsnorm veroorzaakt problemen, zo constateren respondenten. Er wordt te laat of niet om hulp gevraagd als dat nodig is, bijvoorbeeld bij schulden of verslaving. Het kan gebeuren dat niet de overheid om hulp wordt gevraagd, maar een opportunist die bijvoorbeeld goedkope woonruimte verhuurt (om aan een kamer te komen) of aan een crimineel die betaalt voor illegale klusjes.

3.3.3 Ons-kent-ons

De benoemde anti-overheidssentimenten leggen de basis voor een lage meldingsbereidheid. De afkeer tot de overheid gaat, zeker in (achtergestelde) kernen of wijken, gelijk op met saamhorigheid. Dit werkt in de hand dat bepaald niet snel meldingen worden gedaan bij de overheid over mogelijke strafbare feiten. Althans, niet via websites of telefoonnummers. Er zijn wel mensen die *face-to-face* een overheidsfunctionaris die zij kennen informeren, bijvoorbeeld over drugscriminaliteit, zoals locaties waar waarschijnlijk wordt geproduceerd of waar illegale productiemiddelen worden opgeslagen. We spraken een ervaren gemeenteambtenaar met een stevig sociaal netwerk; hij wist opmerkelijk (en zorgelijk) veel te vertellen over drugsmisdaad in een kwetsbare gemeente. Het was lastig voor hem om signalen om te zetten in operationele actie, onder meer omdat hij veel te horen kreeg in ruil voor anonimiteit van de bron. Toch is dit een uitzonderlijk patroon. Vaker staan de gemeentelijke veiligheidsorganisaties en de politie op afstand van potentiële melders, waardoor er geen informatiestroom op gang komt.

Indien criminelen mensen zoeken voor faciliterende diensten of uitvoerende activiteiten, dan weten ze - op basis van goede lokale kennis - mensen te vinden. Bijvoorbeeld vakmensen die helpen bij het inrichten van hennepkwekerij of jongeren die vatbaar zijn voor rekrutering omdat ze deel uitmaken van een huishouden dat niet kan pinnen (onvoldoende saldo) en waar de koelkast leeg is. Bovendien zijn criminele verzoeken (voor criminelen) bijna risicoloos, want als niet wordt ingestemd, wordt de politie of gemeente niet geïnformeerd. De consequentie is niet alleen dat criminelen zoeken naar personeel, maar ook dat in tal van sociale kringen bekend is bij wie zij zich eventueel kunnen 'aanmelden' voor criminele inkomsten.

3.4 Afsluiting

Dit hoofdstuk beschreef criminele gelegenheidsstructuren die het resultaat zijn van sociale en economische omstandigheden, waaronder de sociale en fysieke kloof tussen burgers en overheid. Criminelen beschikken over een sociaal netwerk in woonkernen of uitgestrekte gebieden die zij goed kennen. Terwijl in kwetsbare en voor criminaliteit vatbare sociale kringen de overheid ongeloofwaardig is en op afstand wordt gehouden. Autonomie wordt op prijs gesteld en zelfredzaamheid wordt getoond, deels illegaal. De illegale en criminele praktijken komen aan bod in de volgende hoofdstukken.

Hoofdstuk 4

Ondermijnende praktijken: drugscriminaliteit

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft, op hoofdlijnen, de drugscriminaliteit in Fryslân. Paragraaf 4.1 presenteert relevante registraties: drugshandel en hennepsteelt zijn veelvoorkomende misdaadpraktijken. Dat geldt niet voor de productie van synthetische drugs, al is een drugslab in Fryslân geen uitzondering meer. Paragraaf 4.2 gaat in op de betekenis en verschijningsvormen van drugshandel. Vervolgens komt in paragraaf 4.3 de drugsproductie aan bod.

4.1 In cijfers: over de vijf basisteams

De politie heeft registraties aangeleverd van drugsincidenten. Dit verschaft de nodige informatie over wat zich afspeelt in Fryslân sinds 2019. Op hoofdlijnen valt op dat in absolute zin het aantal registraties voor ‘bezit harddrugs’ het hoogst is over de periode van 2019 tot en met 2023; met 531 registraties, exclusief het basisteam Leeuwarden (dat samenvalt met de gemeentegrenzen). Het aantal registraties voor softdrugs-bezit ligt in diezelfde periode op 293. In de afgelopen jaren is het geregistreerde bezit van harddrugs en softdrugs duidelijk afgenomen: van 385 registraties in 2019 en 2020 naar 263 registraties in 2022 en 2023.

Het ‘vervaardigen’ van softdrugs wordt bijna net zo vaak geregistreerd als harddrugs-bezit in de vijf basisteams (d.w.z. heel Fryslân minus de gemeente Leeuwarden) van 2019 tot en met 2023. In totaal gaat het om 528 registraties, met een sterke daling sinds 2019. Deze cijfers geven niet het aantal aangetroffen hennepkwekerijen in Fryslân aan; het gaat bijvoorbeeld ook om de vondst van hennep toppen. ‘Vervaardigen’ van harddrugs wordt veel minder vaak geregistreerd, namelijk 22 keer van 2019 tot en met 2023. De Leeuwarder Courant zette op een rij hoe vaak daadwerkelijk een drugslab werd aangetroffen: 16 keer van 2017 tot en met 2023. Zie tabel 4.1.

Wat drugshandel betreft, valt op dat ‘handel in harddrugs’ drie keer vaker wordt geregistreerd dan ‘handel in softdrugs’. Daarbij speelt een rol dat het gebruikelijk is dat in de ‘zwaarste’ categorie wordt geregistreerd, dus geregistreerde handel in harddrugs is mogelijk tevens softdrugshandel. Drugshandel is zichtbaarder en minder afgeschermd dan het vervaardigen van softdrugs. De drugshandel ligt op een hoog niveau, zo blijkt uit de interviews. Toch komen de registraties voor drugshandel (van 2019 tot en met 2023) uit op 438; 333 keer inzake harddrugs en 105 keer wat betreft softdrugs. Dat is weinig; in vijf jaar tijd, in zeventien gemeenten.

4.1.1 Drugsregistraties overall: wat opvalt

Op basis van de *totale registraties in het onderzoekgebied* kunnen de volgende constatering worden gedaan:

- a. De pakkans voor drugshandel ligt op een laag niveau
- b. Forse afname van het totaal aantal drugsregistraties
- c. Een nog grotere afname van registraties inzake ‘vervaardigen softdrugs’
- d. Drugslabs: onduidelijke patronen en discussie over prioriteit voor synthetische drugs

Ad a.) De pakkans voor drugshandel ligt op een laag niveau

De pakkans voor drugshandel ligt op een laag niveau. In het zeer uitgestrekte gebied worden per maand (tussen 2019 en 2023) gemiddeld 7,3 registraties genoteerd; dat is per maand gemiddeld 1,5 per basisteam. Per gemeente ligt dit gemiddeld dus nog veel lager, ook los van onderlinge verschillen. In de woorden van een respondent; een aanhouding voor drugshandel is “toeval”. Het is,

geredeneerd vanuit het standpunt van dealers, gemakkelijk om buiten het bereik van politie en justitie te blijven. Dit leidt tot gemeentelijke zorgen, ook bij verschillende burgemeesters, over de omvang en effecten van het strafrechtelijk optreden tegen drugshandel. Als drugshandel vaak/bijna altijd ongemoeid blijft, wakkert dit de sociale problemen aan vanwege drugsgebruik of drugsverslaving.

Ad b.) Forse afname van het totaal aantal drugsregistraties

Het totaal aantal drugsregistraties – dus de registraties voor bezit, handel en vervaardigen bij elkaar opgeteld - ligt in 2023 véél lager dan in 2019. De registraties dalen van 515 (2019) naar 257 (2023), hetgeen neerkomt op een reductie van 258. Dat is een **afname van 50% (!)**. Geen enkele respondent denkt dat de drugscriminaliteit in die periode feitelijk is afgenomen. Het is stabiel gebleven of toegenomen, zo luidt de professionele inschatting. De oorzaak van deze forse daling wordt (mede) gezocht in het politieoptreden, want dat is namelijk op een lager peil gekomen. De beschikbare politiecapaciteit voor strafrechtelijk optreden tegen drugscriminaliteit nam af, onder meer door inzet voor coronakwesties, vanwege leveringsplichten bij evenementen of urgente kwesties (o.a. demonstraties, bewakingstaken). Het zogenoemde hennepteam Noord-Nederland is opgeheven.

Ad c.) Een nog grotere afname van registraties ‘inzake vervaardigen softdrugs’

De afname van het aantal *registraties inzake ‘vervaardigen softdrugs’* is nog steviger dan de gemiddelde afname. De cijfers laten een daling zien van 369 (2019 en 2020) naar 94 (2022 en 2023); een afname van maar liefst **75% (!)**. Als we 2019 (243 registraties) vergelijken met 2023 (46 registraties), valt de percentuele afname nog hoger uit: **81% (!)**.

De afname van de registraties inzake ‘vervaardigen softdrugs’ in Fryslân betekent niet dat de hennepsteelt daadwerkelijk afneemt, laat staan met dit soort percentages. Op landelijk niveau daalt de geregistreerde hennepsteelt ook, al blijft de stroomdiefstal ongeveer op hetzelfde niveau. Dit wordt gezien als een indicatie voor een stabiele trend wat betreft hennepproductie.²⁰ Experts (van de politie) geven drie algemene (landelijke) verklaringen voor de afname van het aantal hennepkwekerijen, terwijl er waarschijnlijk niet minder wordt geteeld.²¹ Ten eerste schermen criminelen plantages beter af, waardoor ze bijvoorbeeld niet zijn te detecteren met warmtemetingen en er ook minder stank is. Voorts wordt gewerkt met klimaatcontrole-systemen, waardoor productielocaties minder vaak hoeven te worden bezocht. Er is dan minder (verdachte of opvallende) aanloop bij een pand met een hennepkwekerij. Tevens wordt de aanleg van hennepplantages vaker goed ingebed in legale activiteiten, zoals bouwwerkzaamheden, regulier onderhoud of regulier werkverkeer; passend bij een bedrijfspand, woning of agrarisch bedrijf.

Ten tweede is bij de politie de prioriteit voor hennepsteelt afgenomen. Andere (drugs)delicten, zoals cocaïnehandel of grof geweld, krijgen bijvoorbeeld voorrang. In april 2023 constateert de Leeuwarder Courant: *“Het opheffen van het hennepteam in Fryslân resulteert in een forse afname van het aantal opgerolde wietplantages. Voor het vijfde jaar op rij is het aantal aantreffen kwekerijen gedaald.”*²²

Ten derde maken burgers minder vaak melding van hennepsteelt. Dit kan deels worden verklaard door betere afscherming van kwekerijen; burgers zien of ruiken het dan immers minder

²⁰ Bron: Nationale Politie, Nationaal Overzicht Drugslocaties 2022, 2023; Platform Veilig Ondernemen Brabant-Zeeland, Weer meer drugslabs in 2022, 26 april 2023, geraadpleegd via: <https://pvo-brabant-zeeland.nl/weer-meer-drugslabs-in-2022-vooral-in-brabant/>

²¹ Zie voor een korte toelichting (onder meer door een politiefunctionaris) op deze drie verklaringen bijvoorbeeld deze video: <https://www.ad.nl/video/productie/steeds-minder-wietplantages-ontdekt-zo-komt-het-391463>

²² Bron: Leeuwarder Courant, Wietvondsten in Friesland op retour sinds schrappen hennepteam, 25 april 2023.

snel. Mogelijk spelen ongunstige verklaringen ook een rol, zoals (toegenomen?) anti-overheidsgevoelens of angst om te melden.

Ad d.) Drugslabs: onduidelijke patronen en discussie over prioriteit voor synthetische drugs

Er zijn in Fryslân, tussen 2017 en 2023, in totaal zestien drugslabs ontdekt; gemiddeld 2,8 per jaar. In het 'topjaar' 2022 waren het er vijf, maar in 2023 nul.²³ Het gaat om zulke kleine aantallen dat aan de trend geen conclusies kunnen worden verbonden. Wel is duidelijk dát drugslabs voorkomen in Fryslân. In 2019 verlegden politie en justitie de prioriteit van hennepsteelt naar synthetische drugs. Dat resulteert - vanuit een Fries perspectief op drugsproductie - in (kritische) vragen over de strafrechtelijke bestrijding van drugsproductie:

- Is de prioriteit voor productie van synthetische drugs verstandig en valt dit te baseren op regionale criminele praktijken? Er komen al met al in absolute zin niet veel drugslabs in beeld. Voor zover ze worden aangetroffen, lijkt dit ook nog eens regelmatig te komen doordat een lab bij toeval of door een melding in beeld komt; het komt dan niet voort uit opsporingsactiviteiten. De consequentie is dat er veel minder politiecapaciteit wordt gespendeerd aan de strafrechtelijke aanpak van drugslabs dan het hennepsteam deed, gericht op een groot aantal (signalen over) kwekerijen.
- Er zijn verschillende motieven om de hennepsteelt juist wel (weer) prioriteit te geven. Het komt veel vaker voor, er wordt meer geld mee verdiend en dat misdaadgeld slaat ook eerder lokaal of regionaal neer bij investeringen in vastgoed of bedrijven, aldus een politie-expert (zie: Van der Torre en Tops, 2022).
- Netwerken die synthetische drugs produceren zijn vaak ook actief op andere drugsmarkten, zoals hennepsteelt (Tops e.a., 2018). Dit roept de vraag op waarom niet in algemene zin prioriteit wordt verleend aan drugsproductie; dus hennepsteelt en productie van synthetische drugs. Dan bestaat behoefte aan een drugsproductieteam in plaats van een hennepsteam.
- Lokaal komen vooral drugshandel of hennepsteelt in beeld als fenomeen waarvoor gemeenten prioriteit willen. Die lokale prioritering bijt met de regionale prioriteit voor de productie van synthetische drugs. Respondenten, waaronder enkele burgemeesters, wijzen op de noodzaak om meer lokale politiecapaciteit in te zetten voor de strafrechtelijke aanpak van drugshandel en hennepsteelt.

4.1.2 Drugsregistraties: sub-lokale patronen

Als we kijken naar de drugsregistraties in het BVH-systeem van de politie in de vijf basisteams, komen de volgende patronen in beeld wat betreft politieregistraties **van 2019 tot en met 2023 per 10.000 inwoners**:

- *Drugsbezit en drugshandel: basisteams.* In het basisteam Oost Fryslân worden de meeste registraties genoteerd voor drugsbezit en -handel: 30,1 registraties. Dat is duidelijk meer dan het geregistreerde drugsbezit en -handel in basisteam Noordwest (18,1) en Zuidoost (16,7). In de basisteams Noordoost en Sneek ligt de score net boven de 25.
- *Drugsbezit en drugshandel: gemeenten.* Er zijn op het vaste land vier gemeenten met meer dan 30 registraties inzake drugshandel en drugsbezit. Het gaat om drie gemeenten in het Noordoosten: Dantumadiel (36,5); Súdwest-Fryslân (36,2); Achtkarspelen (34,8); en Noardeast-Fryslân (32,1). Op drie eilanden komt de score véél hoger uit; het hoge aantal toeristen t.o.v. het lage aantal inwoners vertekent de cijfers. Toch wijzen de scores van

²³ Bron: *Leeuwarder Courant*, Geen Friese drugslabs in 2023: is het Noorden te ver voor de pillen- en poederfabrikant?, 31 december 2023.

Terschelling (87,3), Vlieland (54,2) en Schiermonnikoog (50,9) op een reëel probleem, namelijk (hoog) drugsgebruik door toeristen en daarop gerichte handel.

- *Vervaardigen softdrugs: basisteams.* De registraties inzake vervaardigen softdrugs zijn het hoogst in basisteam Oost (13), gevolgd door Zuidoost (11,5). In basisteam Noordwest ligt het afgerond op 10. In Noordoost ligt de score op 8 en in Sneek op 8,7.
- *Vervaardigen softdrugs: gemeenten.* Twee van de zeventien Friese gemeenten tellen meer dan twintig registraties voor vervaardigen softdrugs per 10.000 inwoners: Ooststellingwerf (24,8) en Smallingerland (23,9). In vijf gemeenten ligt deze score tussen de 15 en 20: Weststellingwerf (18,1); Heerenveen (16,1); Harlingen (16,1); Noardeast-Fryslân (15,9) en Achtkarspelen (15,6). In absolute aantallen komt de teller in twee gemeenten boven de honderd: Smallingerland (134) en Súdwest-Fryslân (116).

Cijfers die beschikbaar zijn via het dashboard van Zicht op Ondermijning (van de eilanden zijn die cijfers niet beschikbaar; te weinig inwoners) geven inzicht in het percentage van het aantal inwoners dat – per gemeente – is verdacht van een drugsdelict:

- Het percentage *jonge verdachten* (10 t/m 23 jaar) ligt landelijk gemiddeld op 0,4 procent. Dit percentage is duidelijk hoger in Súdwest-Fryslân (0,5) en ligt op hetzelfde niveau (0,4 dus) in Achtkarspelen.
- Het percentage verdachten ligt in algemene zin landelijk gemiddeld op 0,2 procent. Dezelfde score wordt genoteerd in Harlingen, Súdwest-Fryslân, Smallingerland en Achtkarspelen.

Zie tabel 4.1 voor gegevens over drugsincidenten.

Tabel 4.1: Tabellen met registraties van drugsincidenten

Sub-tabel 1. Basisteams en gemeenten

Basisteam (5)	Gemeenten (17)
Noordwest Fryslân	Waadhoeke Harlingen Terschelling Vlieland
Noordoost Fryslân	Tytsjerksteradiel Achtkarspelen Dantumadiel Noardeast-Fryslân Ameland Schiermonnikoog
Oost Fryslân	Smallingerland Opsterland
Zuidoost Fryslân	Ooststellingwerf Weststellingwerf Heerenveen
Sneek	Súdwest-Fryslân De Fryske Marren

Sub-tabel 2. Totaal aantal geregistreerde drugs-gerelateerde incidenten in vijf Friese basisteams, in de periode van 2019 tot en met 2023 (bron: politie).

Basisteam <i>Aantal inwoners*</i>	Noordwest <i>69.125</i>	Noordoost <i>130.385</i>	Sneek <i>142.875</i>	Zuidoost <i>103.941</i>	Oost <i>86.152</i>	Totaal
Bezit harddrugs (lijst 1)	46	139	119	77	150	531
Bezit softdrugs (lijst 2)	35	60	122	43	33	293
Handel harddrugs (lijst 1)	38	107	93	33	62	333
Handel softdrugs (lijst 2)	6	28	36	21	14	105
Subtotaal bezit + handel <i>Per 10.000 inwoners</i>	125 <i>18,08</i>	334 <i>25,62</i>	370 <i>25,90</i>	174 <i>16,74</i>	259 <i>30,06</i>	1262
Vervaardigen harddrugs (lijst 1)	2	11	3	4	2	22
Vervaardigen softdrugs (lijst 2)	69 <i>9,98</i>	104 <i>7,98</i>	124 <i>8,68</i>	119 <i>11,45</i>	112 <i>13,0</i>	528
Totaal	196	449	497	297	373	1812

* Per 1 januari 2023

Sub-tabel 3. Geregistreerde drugs-gerelateerde incidenten in vijf Friese basisteams, per jaar (bron: politie).

	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal	<i>Leeuwarden</i>
Bezit harddrugs (lijst 1)	114	128	121	89	79	531	256
Bezit softdrugs (lijst 2)	65	78	55	36	59	293	82
Handel harddrugs (lijst 1)	67	94	63	57	52	333	156
Handel softdrugs (lijst 2)	25	18	25	18	19	105	21
Vervaardigen harddrugs (lijst 1)	1	5	9	5	2	22	12
Vervaardigen softdrugs (lijst 2)	243	126	65	48	46	528	285
	369			94			
Totaal	515	449	338	253	257	1812	812

Sub-tabel 4. Aangetroffen drugslabs in Fryslân, van 2017 tot en met 2023

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal
Drugslab	2	1	3	2	3	5	0	16

Bron: *Leeuwarder Courant*, Geen Friese drugslabs in 2023: is het Noorden te ver voor de pillen- en poederfabrikant?, 31 december 2023.

Sub-tabel 5: Percentage inwoners dat verdacht is van een drugsdelict per Friese gemeente, m.u.v. de eilanden, met 2021 als peiljaar (bron: Zicht op Ondermijning).

	Jonge verdachten (10 t/m 23 jaar)	Verdachten
Wadhoeke	0,1	0,1
Harlingen	-	<u>0,2</u>
Súdwest-Fryslân	<u>0,5</u>	<u>0,2</u>
De Fryske Marren	0,3	0,1
Weststellingwerf	<u>0,3</u>	0,1
Ooststellingwerf	-	0,1
Heerenveen	0,3	0,1
Opsterland	-	0,1
Smallerland	<u>0,4</u>	<u>0,2</u>
Tytsjerksteradiel	0,2	0,1
Achtkarspelen	0,4	<u>0,2</u>
Noardeast-Fryslân	0,3	0,1
Dantumadiel	<u>0,3</u>	0,1
Nederland	0,4	0,2

Sub-tabel 6. Geregistreerde drugs-gerelateerde incidenten in vier gemeenten, van 2019 tot en met 2023 (bron: politie).

Gemeente Aantal inwoners Per 1 januari 2023	Waadhoeke 46.718	Harlingen 16.188	Súdwest-Fryslân 90.883	De Fryske Marren 51.992
Bezit harddrugs (lijst 1)	24	13	88	67
Bezit softdrugs (lijst 2)	17	7	132	22
Handel harddrugs (lijst 1)	24	13	80	34
Handel softdrugs (lijst 2)	6	1	29	13
Subtotaal bezit + handel	71	34	329	136
<i>Per 10.000 inwoners</i>	15,20	21,00	36,20	26,16
Vervaardigen harddrugs (lijst 1)	3	0	1	2
Vervaardigen softdrugs (lijst 2)	66	26	116	65
<i>Per 10.000 inwoners</i>	14,13	16,06	12,76	12,50

Sub-tabel 7. Geregistreerde drugs-gerelateerde incidenten in vier gemeenten, van 2019 tot en met 2023 (bron: politie).

Gemeente Aantal inwoners Per 1 januari 2023	Weststellingwerf 26.467	Ooststellingwerf 25.837	Heerenveen 51.637	Opsterland 30.054
Bezit harddrugs (lijst 1)	24	11	63	20
Bezit softdrugs (lijst 2)	23	10	26	3
Handel harddrugs (lijst 1)	8	11	21	5
Handel softdrugs (lijst 2)	3	17	6	4
Subtotaal bezit + handel	58	49	116	32
<i>Per 10.000 inwoners</i>	21,91	18,97	22,46	10,65
Vervaardigen harddrugs (lijst 1)	0	5	0	0
Vervaardigen softdrugs (lijst 2)	48	64	83	44
<i>Per 10.000 inwoners</i>	18,14	24,77	16,07	14,64

Sub-tabel 8. Geregistreerde drugs-gerelateerde incidenten in vier gemeenten, van 2019 tot en met 2023 (bron: politie).

Gemeente Aantal inwoners Per 1 januari 2023	Smallingerland 56.098	Tytsjerksteradiel 32.408	Achtkarspelen 28.149	Noardeast-Fryslân 45.812
Bezit harddrugs (lijst 1)	192	32	46	62
Bezit softdrugs (lijst 2)	40	16	15	29
Handel harddrugs (lijst 1)	78	28	33	40
Handel softdrugs (lijst 2)	12	4	4	16
Subtotaal bezit + handel	322	80	98	147
<i>Per 10.000 inwoners</i>	57,40	24,69	34,81	32,09
Vervaardigen harddrugs (lijst 1)	3	4	3	3
Vervaardigen softdrugs (lijst 2)	134	32	44	73
<i>Per 10.000 inwoners</i>	23,89	9,87	15,63	15,93

Sub-tabel 9. Geregistreerde drugs-gerelateerde incidenten in vijf gemeenten, van 2019 tot en met 2023 (bron: politie).

Gemeente Aantal inwoners Per 1 januari 2023	Dantumadiel 19.194	Schierm. oog 982	Ameland 3.840	Terschelling 4.928	Vlieland 1.291
Bezit harddrugs (lijst 1)	28	0	4	15	1
Bezit softdrugs (lijst 2)	17	2	1	14	5
Handel harddrugs (lijst 1)	19	2	0	13	1
Handel softdrugs (lijst 2)	6	1	1	1	0
Totaal bezit en handel	70	5	6	43	7
<i>Per 10.000 inwoners</i>	36,47	50,92	15,63	87,26	54,22
Vervaardigen harddrugs (lijst 1)	1	0	0	0	0
Vervaardigen softdrugs (lijst 2)	21	0	1	3	1
<i>Per 10.000 inwoners</i>	10,94	0	2,60	6,09	7,75

4.2 Drugshandel

Drugshandel wordt in de gespreksronde bestempeld als veelvoorkomende criminaliteit. Het is een *verdienmodel* met hoge inkomsten in de organiserende toplaag. In het middenkader kan goed worden verdiend en voor dealers aan onderkant van de drugsmarkt gaat het soms nog altijd om een belangrijke inkomstenbron, als onderdeel van een marginaal leven (o.a. slechte huisvesting, verslaving) met geldproblemen. De detailhandel - dat wil zeggen de frequente verkoop van kleine hoeveelheden drugs aan een (lokale) klantenpopulatie - is om verschillende redenen een interessant verdienmodel:

- Organiserende netwerken kunnen verschillende soorten drugs redelijk goedkoop inkopen en de prijs ligt hoog in de detailhandel, waardoor per transactie een ruime winstmarge wordt geboekt.
- Er is ruim voldoende vraag naar drugs; de gebruikersmarkt is niet goed in beeld, maar aanwezig in verschillende windstreken en sociale klassen; met reguliere toeristen die deels ook drugstoerist worden, in die zin dat ze op vakantie drugs kopen en gebruiken (en soms verkopen).
- Dealers die actief klanten werven (o.a. via snapchat en Telegram) en binden, met marketing en dienstverlening, wakkeren de vraag naar drugs aan; ook onder jongeren, toeristen en marginale of onverschillige (kwetsbare) personen. Wat dit laatste betreft valt op dat dealers klanten hebben onder zorgcliënten.

De toplaag van de drugscriminelen in Fryslân levert (ook) aan afnemers in het buitenland. Het gaat daarbij om grote partijen, met onder meer smokkel- en handelsroutes naar Duitsland en Scandinavië. Bovenlokale drugshandel wordt deels, in netwerken, gecombineerd met drugsproductie (in het bijzonder hennepsteelt) of lokale criminele activiteiten. Zie de onderstaande casus voor een veelzijdig netwerk.

Tabel 4.2: Krantenberichten over een crimineel netwerk, actief in en vanuit Wolvega²⁴

In 2020 werden drie broers uit Wolvega door de politie aangehouden voor hun betrokkenheid bij drugssmokkel. Zij maakten deel uit van 'de bende van Wolvega' die volgens de rechtbank vijf drugstransporten organiseerde van Fryslân naar Noorwegen. Daarmee werden tientallen kilo's cocaïne en heroïne vervoerd naar Oslo. Van de vijf drugstransporten zijn er drie onderschept. Twee van de broers gaven leiding aan deze bende. Volgens de rechter gingen de broers 'respectloos' te werk. 'Koeriers waren pionnen die vervangen konden worden. Het eigen financiële gewin stond voorop en iedere vorm van empathie ontbrak.' De broers en hun netwerk zorgden voor veel overlast in Wolvega. Zo intimideerden ze gemeenteraadsleden, vertoonden ze 'patsergedrag' door bijvoorbeeld met hoge snelheden door het dorp te rijden en fraudeerden ze met belastingaangiften. Ze trokken een grote groep plaatselijke jongeren aan die als katvangers of koeriers in hun netwerk verstrikt raakten. Naast de drugsfeiten zijn de broers veroordeeld voor witwassen en wapenbezit. Dit resulteerde in celstraffen van acht, zes en vier jaar. Er wordt vermoed dat de drie broers deel uitmaakten van een grotere drugsorganisatie. Twaalf betrokkenen zijn veroordeeld tot celstraffen variërend van vier maanden tot drie jaar.

Op de drugshandelsmarkt komen verschillende patronen en verschijningsvormen in beeld, te weten:

- a. Drugshandel vanuit (kleine of grotere) netwerken

²⁴ Bronnen: *Algemeen Dagblad*, Tot 10 jaar cel geëist tegen drie Friese broers voor drugstransporten naar Noorwegen, 13 september 2022; *Algemeen Dagblad*, Drie broers jarenlang in de cel voor drugshandel vanuit Wolvega naar Noorwegen, 30 november 2022.

- b. Mobiele drugshandel
- c. Straatlocaties
- d. Drugspanden
- e. Drugsmokkel over zee

Ad a.) Drugshandel vanuit (kleine of grotere) netwerken

Er komen criminele netwerken – kleinschalig of meer uitgebreid, met enkele ‘kopstukken’ - in beeld die georganiseerd drugs verkopen. De mate van professionaliteit en de schaal en actieradius van de handelspraktijken lopen (nogal) uiteen. De typering van ‘kopstuk’ of sturende drugs crimineel heeft in de meeste gevallen betrekking op een lokale of regionale positie, dat wil zeggen in enkele gemeenten of in een windstreek van de provincie. Voor een deel is deze drugshandel ingebed in criminele (familie)netwerken. Deels gaat het om twintigers of jonge dertigers die in tien jaar tijd zijn ‘doorgegroeid’.

In handelende drugsnetwerken worden uitvoerende dealers ingezet als klantenwerver, als verkoper op interessante locaties (b.v. horeca, kwetsbare wijken of dorpen en toeristenlocaties) en als bezorger. Drugshandel vergt uitvoerders die drugs vervoeren en afleveren, al worden uitvoerders ook bij andere activiteiten ingezet. Bijvoorbeeld om misdaadgeld op de rekening te laten storten of om auto’s op hun naam te zetten.

Grofweg komen de volgende varianten van georganiseerde drugshandel in beeld:

- *Lokale drugshandel* door enkele personen, al kunnen ze al met al redelijk wat klanten bedienen. De vorm van de handelspraktijken verschilt; mobiele handel (bezorging), handel in een pand (woning) en/of op ontmoetingsplaatsen, zoals de horeca. Hoe ze aan drugs komen, wordt meestal niet (helemaal) duidelijk; ook niet bij aanhouding en vervolging. Waarschijnlijk wordt het relatief duur (of zelfs op de ‘pof’) ingekocht, waardoor de winstmarge per deal relatief beperkt is, al dienen we een slag om de arm te houden. Zie de onderstaande tabel voor een krantenbericht over drugsverslaving en dealpraktijken in Dantumadiel.

Tabel 4.3: Twee mediaberichten over drugshandel

Wijkagent over drugshandel in Dantumadiel²⁵

De wijkagent erkent dat er in Dantumadiel veel verslavingsproblematiek en drugshandel is. Zijn collega’s houden zich hier specifiek mee bezig. De jeugd begint meestal met wiet. Cocaïne, GHB en speed worden daarnaast veel gebruikt door ouderen. “Vaak wordt het niet als een probleem gezien. Wiet mag niet geteeld worden, maar je mag het wel in een coffeeshop kopen. En BN’ers gebruiken het toch ook? Regelmatig gaan gebruikers van softdrugs over op harddrugs. En het is breed verkrijgbaar. Vooral in De Westereen zijn veel dealers. Laatst ontstond er nog een vechtpartij toen een dealer opgepakt werd. De man werd na zijn aanhouding voor alle zekerheid gecontroleerd door ambulancepersoneel voordat hij werd ingesloten. Ook alcohol is een probleem in deze regio”.

Drugshandel in Dokkum²⁶

In oktober 21 worden twee Dokkumers en een jongen uit Tytsjerksteradiel aangehouden voor handel in hard- en softdrugs. In de twee maanden daarvoor werd door meerdere getuigen melding gemaakt van drugshandel. Uit politieonderzoek kwam naar voren dat de handelaren ook verdovende middelen aan minderjarigen verkochten; een verdachte is minderjarig (17 jaar).

²⁵ Bron: *Westereender.nl*, ‘Problemen met drank en drugs zijn in deze regio moeilijk te doorbreken’, 19 april 2021.

²⁶ *Leeuwarder Courant*, Jongen (17) uit gemeente Tytsjerksteradiel en twee mannen uit Dokkum aangehouden voor drugshandel in Dokkum, 5 oktober 2021.

- *Gelaagde lokale en regionale drugshandel*, waarbij criminele regelaars opdrachten uitzetten onder uitvoerders die drugs bezorgen (per auto of scooter) in Fryslân en mogelijk net over de provinciegrens, in Drenthe of Groningen. Uitvoerders worden ook gepositioneerd op geschikte locaties of momenten, zoals evenementen, om klanten te werven en deals sluiten. Het gaat onder andere om stedelijke netwerken - afkomstig uit onder meer Leeuwarden, Drachten en Heerenveen – die drugs verkopen in de eigen gemeente en in de directe of wijdere omgeving.
- *Internationale drugshandel (uitvoer)*, waarbij netwerken drugs naar buitenlandse drugsmarkten vervoeren. Zie bijvoorbeeld tabel 4.2, over de Wolvega-bende. Respondenten wijzen (ook) op een netwerk met leden uit onder meer verschillende Friese gemeenten, met contacten in de wereld van de *outlaw motorcycle gangs* en in de regionale sportwereld. Leden uit dit netwerk investeren in bedrijfsactiviteiten die bedoeld lijken voor criminele dienstverlening en witwassen, maar dit betreft geen ‘bewezen’ informatie. Dit wijst op een breder patroon, waarbij een netwerk beschikt over criminele ontmoetingsplekken en over faciliterende bedrijven. In interviews wordt gewezen op een bedrijf dat drugs, geproduceerd buiten Fryslân, naar Duitsland vervoerde. Zie de onderstaande tabel voor een relevant mediabericht

Tabel 4.4: Krantenbericht over drugshandel²⁷

Het is de grootste drugszaak in Fryslân ooit: de zaak-Vidar. In februari 2024 verschijnen veertien mannen in hoger beroep voor de rechter, onder meer uit Leeuwarden, Zurich en Noardburgum. De zaak draait om internationale drugshandel tussen Fryslân en Scandinavië. Op 2 maart 2020 werden 28 verdachten opgepakt na een groot onderzoek naar de rol van leden van motorclub Hells Angels in de handel in harddrugs. Bij invallen op verschillende plekken vond de politie zestien blokken hasj, 300 hennepplanten en kleine partijen speed, cocaïne, ghb en xtc. De zaak kwam aan het licht in maart 2020, toen een drugstransport naar Finland werd onderschept. De politie deed op zeventien plekken invallen; in onder andere Leeuwarden, Harlingen, Zurich, Noardburgum en Westergeast zijn panden doorzocht. Daarbij werden grote hoeveelheden drugs gevonden. De rechtbank legde op 17 augustus 2022 straffen op van 80 uur werkstraf tot zeven jaar cel. Die hoogste straffen waren voor een man uit Leeuwarden en een man uit Zurich. De advocaten vinden dat de informatie die door een criminele burgerinfiltrant is verzameld, niet als bewijs gebruikt mag worden.

- Er wordt gewezen op criminelen die *drugs invoeren* richting Fryslân. Er wordt wat dit betreft onder meer verteld over enkele drugssmokkelaars die over de zee, met zeilboten, drugs vanuit Afrika en Zuid-Amerika zouden hebben vervoerd naar Fryslân. Ze worden betiteld als een soort ‘lokale helden’, met een zeker aanzien vanwege het getoonde lef. De drugsimport gaat vaak een stuk simpeler, namelijk vanuit de Randstad, vanuit Noord-Brabant of vanuit (de stad) Groningen - over de weg – naar Fryslân. Er worden drugs ingekocht bij groot- of tussenhandelaren. Op 1 april 2022 werden bijvoorbeeld twee inwoners van Surhuisterveen aangehouden terwijl zij een hoeveelheid harddrugs van Noord-Brabant naar Fryslân reden.²⁸
- *Drugsproductie en drugshandel worden gecombineerd*. In de interviewronde wordt onder meer gewezen op een netwerk dat actief is in het grensgebied van Zuidoost-Fryslân en Drenthe. Respondenten schatten in dat hennepteelt wordt gekoppeld aan drugshandel. Het komt voor dat de sociale en fysieke infrastructuur die wordt ingezet bij drugsproductie en

²⁷ *Rtvnof.nl*, Hoger beroep in grootste drugszaak in Fryslân ooit: veertien verdachten voor de rechter, 5 februari 2024.

²⁸ Bron: *Rtvnof.nl*, Inwoners van Surhuisterveen aangehouden voor drugshandel, 28 april 2022.

drugshandel tevens wordt benut bij vuurwerkhandel (vgl. Van der Torre e.a., 2017). De onderstaande tabel gaat over combinaties van drugshandel en hennepsteelt; in één geval wordt ook vuurwerk aangetroffen.

Tabel 4.5: Krantenberichten over drugshandel en drugsproductie

Bovenlokale praktijken: drugsproductie, drugshandel en vuurwerk²⁹

In oktober 2023 wordt besloten dat drie mannen uit de gemeente Eemsdelta, Achtkarspelen en Groningen negentien dagen langer vast blijven zitten, als verdachten van soft- en harddrugshandel, vuurwerkhandel en witwassen in Noord-Nederland. “Naast de vier verdachten zijn er nog meer mensen aangehouden”, meldt het Openbaar Ministerie. Eerder die maand werden op meerdere plekken in Groningen, Fryslân en Drenthe invallen gedaan in mogelijke drugslabs. Op meerdere plaatsen werden chemicaliën aangetroffen. In bedrijfsloodsen en woningen trof de politie diverse soorten drugs aan, waaronder cocaïne en hennep, en ongeveer 2.000 kilo vuurwerk. Ook werd beslag gelegd op voertuigen en waardevolle spullen.

Drugshandel en hennepsteelt in verborgen ruimtes³⁰

De politie houdt in juni 2023, in een onderzoek naar de handel in hard- en softdrugs, vijf verdachten aan: drie uit Grou, één uit Sneek en een man zonder vaste woon- of verblijfplaats. Bij de politie waren anonieme tips binnengekomen dat twee mannen uit Grou in drugs zouden handelen. Er werd een onderzoek gestart. In totaal werden twee vuurwapens, twee luchtdrukwapens, pepperspray, een taser en een verborgen kluis met ruim € 60.000,- aangetroffen. Ook vonden agenten 20 kilo aan hennep, hennepafval en een handelshoeveelheid harddrugs. In twee loodsen werden verborgen ruimtes aangetroffen met daarin een hennepkwekerij, hennep en spullen om een hennepkwekerij te kunnen maken. De doorzoeken vonden plaats in Grou, Akkrum, Sneek en Woudsend.

- *Er zijn zogenoemde Randstaddealers actief in Fryslân.* Criminele groepen uit Gouda en Rotterdam posteren dealers in Leeuwarden. In Oost-Fryslân - de gemeente Smallingerland - wordt gewezen op dealers die afkomstig zijn uit Den Haag. De dealers die in Fryslân actief zijn, zijn in elk geval ten dele actief als uitvoerders die vooral kleine deals lijken te sluiten. In een eenvoudige woning trekken ze bijvoorbeeld bij mensen in of ze huren een kamertje. Een categorie dealers lijkt onder druk te worden gezet om ‘veel’ te verkopen, terwijl anderen hoger in de pikorde staan. De onderstaande casus betreft een Haagse drugsdealer die in Drachten drugs verkocht; vanuit een woning en op straat. Hij had een vuurwapen op zak en was slachtoffer van een steekpartij. Drugshandel en vuurwapenbezit resulteerden in 14 maanden gevangenisstraf; het insteken op de drugsdealer leverde een veroordeling van zes jaar op.

Tabel 4.6: Een Haagse dealer in Drachten³¹

Van 2019 tot en met 2022 was een man uit Drachten drugsdealer in Drachten. Onder de naam F. handelde de man, afkomstig uit Den Haag, maandenlang in cocaïne en heroïne. Ook als hij door de politie werd opgepakt, ging hij door. Hij dealde in 2019 vanuit een huis en ging in 2021 en 2022 meer op straat dealen. Dinsdag werd de man door de meervoudige kamer veroordeeld tot 14 maanden celstraf voor drugshandel, drugsbezit en wapenbezit. De man werd ook het slachtoffer van een steekincident in een huis te Drachten. De dader in deze zaak werd door de Leeuwarder rechtbank veroordeeld tot zes jaar celstraf voor deze steekpartij.

²⁹ Bron: *Om.nl*, Vier verdachten langer vast in onderzoek naar drugshandel, vuurwerk en witwassen in Noord-Nederland, 26 oktober 2023.

³⁰ Bron: *Degrouster.nl*, Drie Grousters aangehouden voor drugshandel, 6 juni 2023.

³¹ Bron: *Waldnet.nl*, 14 maanden celstraf voor drugsdealer Farid (21), 11 oktober 2022.

In hoeverre drugshandel gepaard gaat met onderling geweld, in criminele kring, wordt niet duidelijk. Veel drugshandel blijft buiten het bereik van het strafrecht. Bij een casus die wel aan het licht kwam (in Wolvega) werd volgens bronnen (media en interviews) geweld gebruikt en werden personen geïntimideerd, ook raadsleden. Tabel 4.6 wijst op wapenbezit en wapengeweld.

Ad b.) Mobiele drugshandel

Er wordt in Friese gemeenten - net als door het land heen - via sociale media (Telegram, whatsapp, snapchat) non-stop verschillende soorten drugs aangeboden. Bij de mobiele handel worden de drugs besteld, waarna ze worden bezorgd. Dit is klantgericht: bijna 24/7 beschikbaar, bij een categorie aanbieders met een rijk assortiment en snelle bezorging op bijna elke locatie. Mobiele drugshandel is goed zichtbaar, althans voor wie er op let. Toch is de pakkans bescheiden. Dit komt tot uitdrukking in de lage politieregistraties over drugshandel.

Bij mobiele handel worden onder meer n-wegen benut: tussen stedelijke kernen, tussen stedelijk gebied en platteland en op het platteland. Dealers opereren onder meer vanuit Leeuwarden en Drachten, met klanten in de wijde omgeving, onder meer in Heerenveen, Sneek en Harlingen. In de interviewronde kregen we te horen dat organiserende dealers aan loopjongens de opdracht geven om drugs op te halen in 'de stad' (bijvoorbeeld Leeuwarden of Drachten), waarna zij het lokaal verhandelen. In Oost-Fryslân worden drugs (ook) aangeleverd vanuit (de stad) Groningen, waarna het wordt benut voor detailhandel.

In uitgestrekte gemeenten en gebieden is mobiele drugshandel noodzakelijk om klanten te bedienen. Vanuit Sneek wordt bijvoorbeeld drugs afgeleverd in heel Súdwest-Fryslân en omgeving. Ook door het oosten en noorden rijden dealers over de n-wegen naar klanten.

Mobiele drugshandel heeft vooral plaats over de weg, per scooter of auto, al wordt ook gewezen op handel op het spoor. Dealers en klanten treffen elkaar in de trein, of op of bij een station, en sluiten een deal. Genoemd worden routes vanaf (of naar) Leeuwarden; richting Sneek (en verder naar Stavoren) en naar Harlingen. Rondom enkele stations worden drugs verkocht, zoals in Leeuwarden.

Mobiele drugshandelaren worden deels getypeerd als kleine dealers, met een beperkte (lokale) actieradius. Voor een ander deel zijn het georganiseerde netwerken, actief in een ruim gebied, met marketingactiviteiten om klanten te werven en te behouden. Hoe meer klanten (kopen), hoe hoger de omzet. In de woorden van een respondent: *"Er zijn verbindingen tussen steden als het gaat om detailhandel. Loopjongens uit Leeuwarden komen bijvoorbeeld langs bij de jeugd in Sneek. De dealers komen ook op de evenementen af in het gebied. Dit gebeurt in Sneek, maar ook op de grote dorpsfeesten. Drugs worden aangeboden door commerciële bedrijven die doen aan marketing en nazorg, met een enquête na het kopen van de drugs."*

Ad c.) Straatlocaties

Door Fryslân heen worden straatlocaties gebruikt voor drugshandel. Zowel op reguliere tijden (zoals uitgaansavonden, op dagen met sportwedstrijden of als scholen uitgaan) als op bijzondere momenten, zoals evenementen. Op publieke locaties wordt de straathandel deels uitgevoerd door mobiele dealers; zij komen per auto of scooter naar de afgesproken locatie via een drugsorder die online is geplaatst. Voor een ander deel kiezen dealers geïjkte locaties om klanten te werven of te treffen. Mogelijk deels gebaseerd op online contacten. Het is ondoenlijk om een overzicht te maken van concrete locaties; het zijn er anno 2024 veel. Dat constateerde ook journalist De Bruin die een podcast maakte. Zie de onderstaande tabel.

Tabel 4.7: Kantenbericht naar aanleiding van de podcast 'Penoza op het platteland'³²

Toen Lammert de Bruin voor zijn podcast 'Penoza op het platteland' door Fryslân trok, viel zijn mond open van verbazing. Met zijn onderzoek tracht hij de drugscriminaliteit in Nederland in kaart te brengen en Fryslân blijft daarbij niet buiten schot. Wat heet, de idylle van een rustige en vredige provincie blijkt ver te zoeken. De Bruin verliet zijn geboorteplaats Buitenpost [een dorp in de gemeente Achtkarspelen, red.] twintig jaar geleden en woont nu in Soest. "Ik begrijp dat alles in Fryslân niet hetzelfde is gebleven, maar dat de drugscriminaliteit er nu zo groot is, daar schrik ik van", zegt hij. "Toen ik op het Lauwerscollege zat, moest je voor drugs naar de grote stad toe. Een rit naar Groningen. Nu staan er dealers op de hoek en heb je het spul binnen een kwartier."

De Bruin wijst op een belangrijke trend; drugsgebruikers hoeven niet meer naar de dealers (in de stad) toe, want dealers zoeken drugsgebruikers en drugsverslaafden op. Bronnen wijzen grofweg op de volgende type straatlocaties:

- *Locaties in de centra van kernen, wijken en dorpen:* gedurende de hele week, met piekmomenten van donderdag- of vrijdagavond tot en met zaterdagavond. Meer concreet gaat het om steegjes van winkelstraten of horecalocaties, om pleinen of parkjes en om centraal gelegen parkeerplaatsen. Dealers hangen rond op straat en in horecazaken of detailhandel.
- Meer specifiek gaat het om *horecagebieden*, al zijn die niet in elke dorpskern aanwezig of even relevant. Het gaat om handel in en rondom horeca. Deze 'horecahandel' wordt volgens respondenten deels passief toegestaan door horeca-uitbaters en/of -personeel. We kregen geen overtuigende informatie over (actieve) betrokkenheid vanuit de horeca bij drugshandel.
- Locaties in de luwte, maar *ingebed in het sociale leven*, waardoor het natuurlijke ontmoetingsplekken zijn voor dealers en klanten. Bijvoorbeeld parkeerplaatsen (o.a. bij *fastfood-restaurants* of sportclubs), hangplekken van jongeren en sportkantines. Wat betreft drugsverkoop en/of drugsgebruik in kantines wordt met name gewezen op voetbalclubs. Burgemeester Brouwer over voetbalkantines: *"Softdrugs is minder schadelijk dan alcohol. Maar speed en xtc, dat is een ander verhaal. Helaas zijn beide goedkoper dan alcohol en kunnen kinderen van veertien er zo aan komen. Of neem cocaïne, dat blaast je lijf op. En je hoort dat ze het tegenwoordig soms zelfs zichtbaar gebruiken, tijdens de nazit bij voetbal."*³³
- *Onderwijslocaties* (middelbaar onderwijs en beroepsonderwijs) en de directe omgeving daarvan worden benoemd als handelslocaties. Het gaat om handel door (voormalige) leerlingen of studenten en door andere dealers met een klantenbestand onder leerlingen of studenten. De observatie van journalist De Bruin wat betreft het Lauwercollege (zie tabel 4.7) in de gemeente Achtkarspelen wordt herkend door respondenten: drugshandel rond onderwijslocaties is de regel, ook in dorpen of gemeenten waar dit tien of vijftien jaar geleden niet zo was.
- *Drugshandel op en rondom locaties waar kwetsbare mensen wonen die vatbaar zijn voor drugsgebruik.* Drugshandelaren werven in deze populatie klanten en verkopen (meer) drugs

³² *Omrop Fryslân*, Drugscriminaliteit teistert Fryslân: coke in kantines en wiet in de boerenschuur, 10 december 2023.

³³ Bron: *Omrop Fryslân*, Drugscriminaliteit teistert Fryslân: coke in kantines en wiet in de boerenschuur, 10 december 2023.

aan bestaande klanten. Het gaat onder meer om: panden met kamerverhuur; panden waar kamerverhuur wordt gecombineerd met zorg; zorginstellingen en vakantieparken. Het gaat om mensen aan de onderkant van de maatschappij. Onder arbeidsmigranten worden drugs gebruikt om het harde werken vol te houden, een categorie zorgcliënten gebruikt uit gewoonte, vanwege verslaving of als een soort zelfmedicatie. Mensen-met-problemen lijken drugs te gebruiken uit onverschilligheid of als een soort uitweg. Hoe het ook precies zit: respondenten schetsen een somber beeld. Temeer omdat drugsgebruik de resultaten van zorginspanningen kan dwarsbomen.

- *Locaties met toeristen en evenementen-bezoekers.* In het vakantieseizoen komen veel toeristen naar Fryslân. Campings, vakantieparken en horecalocaties met toeristen zijn deels ook een drugsmarkt. Dealers zijn er actief en leveren drugs. Sommige campings of horecazaken zijn een hotspot voor drugshandel met toeristen. Op andere plekken valt het minder op. Het gaat om verkoop aan jongeren, maar ook aan ‘elitegebruikers’, bijvoorbeeld op jachten.

Evenementen trekken potentiële drugsklanten en dealers aan; dat varieert van een lokale kermis of ander dorpsgericht feest tot aan publiekstrekkingen, zoals de Sneekweek (“het grootste binnenwater zeilevenement van Europa”) of de optelsom van festivals in Fryslân.

Tabel 4.8: Drugshandel op de eilanden

De drugshandel (in de vorm van detailhandel) op de eilanden levert op onderdelen een bijzondere situatie op. Respondenten vermoeden dat het op één of enkele eilanden deels gaat om georganiseerde handel, met wat sturende figuren in een netwerk. De toeristenmarkt is een aantrekkelijke drugsmarkt, met name op Ameland en Terschelling. Bronnen wijzen op de volgende signalen over (vermoedelijke) praktijken:

- Via de veerboten komen drugs naar het eiland; voor eigen gebruik en voor de handel.
- Toeristen nemen drugs mee naar een eiland; voor eigen gebruik, maar deels ook om te verhandelen. Dat laatste kan een vakantie opleveren die goedkoop, gratis of winstgevend is.
- Jongeren/jongvolwassenen die op het eiland wonen, worden geworven, om (in of vlak voor het weekend) pakketjes drugs mee te nemen naar een eiland.
- Jonge mensen die op het vaste land wonen, dealen op vrijdagavond en in het weekend op een eiland.
- Er zijn signalen dat personen de veerboot naar de eilanden nemen en drugs afleveren (bij de hekken), om vervolgens dezelfde boot weer terug naar het vaste land te nemen.
- Bij de laatste veerdienst van de dag worden tassen met drugspakketjes in de prullenbakken verstopt, zo luidt een signaal, waarna die door handlangers worden geleegd en het eiland op worden gebracht.
- Drugsgebruik in lokale horeca; de precieze positie of houding van horeca-eigenaren en horecapersoneel komt niet naar boven in de gespreksronde.
- Het vermoeden bestaat dat met privé-boten drugs naar het eiland wordt gevaren; het is onduidelijk of dit is ten behoeve van de handel (of vooral of louter voor eigen consumptie).

Lokale bedrijven en bedrijfjes vervullen in Fryslân functies in de *logistieke schakel* van de drugshandel; in de groothandel (internationaal), de tussenhandel (in de regio of provincie) en de detailhandel. Bedrijfspannen dienen als opslaglocatie en distributiepunt; voor transporten (export) of als verdeelcentrum richting lokale of regionale dealers. Lokale detailhandel, bedrijfjes in de beautysector en/of bezorg-horeca worden volgens respondenten benut als dekmantel voor drugsbezorging; “*pizza met topping*”. Dergelijke zaken kunnen ook dienen als crimineel ontmoetingspunt.

Ad d.) Drugspanden

De interviewronde en open bronnen (krantenberichten) wijzen op drugspanden. Het gaat onder meer om dealpanden, waarbij in het oog springt dat drugs worden verkocht. Een bewoner van de gemeente Dantumadiel had in 2022 een spandoek in de tuin, met de tekst: “GHB te koop”. Geen enkele burger meldde dit en de bewoner claimde geen GHB te verkopen. Er zijn, door Fryslân heen, panden van waaruit drugs worden verkocht; toch resulteert het niet (automatisch) in meldingen van omwonenden. De consequentie is dat dergelijke simplistische drugshandel (voor onbekende tijd) kan voortduren. Het kan gaan om kleinschalige handelspraktijken, maar ook om een aanzienlijke klantenkring. In april 2022 werden bijvoorbeeld twee Friezen aangehouden, terwijl ze met een partij harddrugs onderweg waren van Noord-Brabant naar Fryslân. Het legde de vinger op een dealpand te Surhuisterveen; niemand had de politie geïnformeerd. Zie de onderstaande tabel.

Tabel 4.9: Dealpand in Surhuisterveen³⁴

Twee inwoners van Surhuisterveen haalden in april 2022 harddrugs op in Noord-Brabant en bleken vanuit onder andere hun woning drugs te verkopen; ook aan minderjarigen. De politie ontving een anonieme melding van de handel in drugs vanuit een woning in Surhuisterveen. Uit het onderzoek bleek dat er bij de woning veel aanloop was van verschillende personen en dat de bezoeken vaak maar kort duurden. Ook bleek er een connectie met Noord-Brabant te zijn, waar drugs werden ingekocht. Op een rit terug naar Fryslân werden de verdachten door de ondersteuningsgroep Noord-Nederland van de weg gehaald en aangehouden. In de auto werden verschillende soorten harddrugs aangetroffen. De dealers verkochten verschillende soorten drugs, zoals ketamine, XTC, 3MMC, cannabis en speed. Via social-media apps als Snapchat en Telegram werden de drugs via anonieme accounts aangeboden.

In de interviewronde wordt gesproken over “drugspanden”. Met die term wordt onder andere gewezen op panden waar drugsverslaafden wonen en overlast veroorzaken, mogelijk omdat één van hen dealt of omdat een dealer hun pand gebruikt. Andere panden zijn een thuishonk voor dealers. Deze panden hebben met elkaar gemeen dat het ontmoetingsplaatsen zijn: van dealers onderling, van dealers met klanten en/of van drugsverslaafden. Het gaat om panden die in meer of mindere mate overlast geven. Er zijn panden - gehuurd door een drugsverslaafde - met aanloop, gebruik en overlast van gebruikers. Het komt voor dat dealers zich zo’n woning als het ware toe-eigenen voor handelspraktijken. Zij lopen dan niet persoonlijk het risico dat hun woning wordt gesloten.

Tabel 4.10: Berichten over twee woningen vanwege drugshandel

*Dealpand in Dokkum*³⁵

In mei 2021 sluit de burgemeester een woning aan de Heldersstraat in Dokkum. In de woning werden soft- en harddrugs verhandeld. De sluiting is voor zes maanden en gebeurt op basis van artikel 13b van de Opiumwet. Begin maart is de bewoner van de woning aangehouden op verdenking van handel in verdovende middelen. Bij het doorzoeken van de woning heeft de politie diverse soorten drugs aangetroffen.

*Arrestaties in Drachten*³⁶

Een man uit Groningen wordt in april 2016 opgepakt wegens verdenking van handel in harddrugs in een woning in Drachten. Hij werd aangehouden samen met de bewoner van het huis en een man uit Gorredijk. De politie gaat er vanuit dat er gehandeld werd in harddrugs. In de loop van de avond werden de mannen aangehouden, omdat ze drugs bij zich hadden.

³⁴ Bron: *Rtvnof.nl*, Inwoners van Surhuisterveen aangehouden voor drugshandel, 28 april 2022.

³⁵ *Rtvnof.nl*, Burgemeester Kramer sluit drugswoning Heldersstraat Dokkum, 28 mei 2021.

³⁶ *Omrop Fryslân*, Drie mannen aangehouden voor handel in drugs in Drachten, 9 april 2016

Ad e.) Drugsmokkel over zee

Er worden routes en criminele werkwijzen over het water benut bij drugshandel. Het betreft voornamelijk losse signalen of casus, waarin indicaties liggen verscholen voor georganiseerde handelspraktijken. De zee en (zee)havens worden volgens respondenten benut bij drugsmokkel, al wordt niet duidelijk hoe dit precies zit, want er bestaat een informatie-gat. Bronnen wijzen op de volgende zaken:

- Informatie wijst op vaarroutes 'boven' de Waddeneilanden, waarbij pakketten drugs overboord worden gezet (de zogenoemde 'drop-off' methode). Kotters verlaten vissersgronden en varen richting die routes. Daarbij wordt samengewerkt tussen schepen; de drugs worden veilig gesteld op zee en het land in gebracht. In 2017 zijn drugspakketten aangespoeld op Ameland, waarna enkele 'drugsjutters' de drugs gingen verkopen en werden aangehouden.³⁷
- Kotters kunnen niet alleen drugs opvissen uit zee, want ze kunnen ook drugs exporteren naar Scandinavië. Volgens enkele respondenten gebeurt dit.
- In juli 2007 onderschept de douane, op de Noordzee vlakbij de Gronden van Stortemelk, een zeiljacht met ongeveer 2.000 kilo drugs aan boord. De straatwaarde van de hasj bedraagt ongeveer 9 miljoen euro. De bemanning van patrouillevaartuig Stormmeeuw kreeg zeilboot Elianne ten noorden van Ameland in beeld. Het schip met thuishaven Lemmer viel op omdat het tijdens zwaar weer - windkracht 8 - op zee was. Het voer op de motor.³⁸
- In het zeiljacht, dat in juni 2014 voor de kust van Schiermonnikoog vastliep, zat zeventig kilo hasj. De twee opvarenden, allebei uit Zweden, werden aangehouden op verdenking van drugsmokkel.³⁹
- De douane vindt in augustus 2009, op een zeiljacht in de sluis van Kornwederzand, 3.400 kilo hasj.⁴⁰
- Nadat de aangescherpte aanpak in de Rotterdamse haven van zogenoemde 'uithalers' (personen die drugs veiligstellen op en haventerrein) had geresulteerd in een serie aanhoudingen, werden rondom de Harlinger haven personen uit de Randstad gesignaleerd met criminele antecedenten. Het betrof een verkenning door drugscriminelen of het was een aanwijzing voor reeds bestaande drugspraktijken.
- In januari 2024 gaat, tussen 21.00 uur en 22.00 uur, een duiker het water in; dit speelt zich af in de Nieuwe Vissershaven te Harlingen. Daarna loopt een ander weg met een pakket. Het is te zien op camerabeelden. Een getuige belde de politie (na enige tijd); de politie kon geen aanhoudingen meer verrichten. Wel wordt een onderwaterscooter gevonden. Op beelden zijn twee personen te zien die deze onderwaterscooter naar het water dragen.⁴¹ Drie personen verdwijnen in een donkere auto. De burgemeester typeert dit als een *wake-up call* die onderstreept dat Harlingen een haven is die zich leent voor smokkelpraktijken over zee, zeker vanwege aangescherpt beleid in de zeehavens van Rotterdam en Vlissingen.
- De bovenstaande casus is de eerste (ogenschijnlijk) 'harde zaak' sinds de vondst van 261 kilo cocaïne op een Urker viskotter in 2017. De coke was op de Noordzee overboord gegooid vanaf het containerschip Krystal, opgevisst door de kotter en meegenomen naar Harlingen.
- Er wordt over de zee (met zeiljachten) drugs ingevoerd; naar verluidt uit Zuid-Amerika en Afrika.

³⁷ Bron: *Nos.nl*, Vijf verdachten opgepakt voor cocaïnehandel op Ameland, 27 januari 2017.

³⁸ Bron: *WaddenZee.nl*, Lemster jacht vol hasj op Noordzee gepakt, 28 juli 2007.

³⁹ Bron: *Rtvnoord.nl*, Zeventig kilo hasj in zeiljacht Schiermonnikoog, 22 juli 2014.

⁴⁰ Bron: *De Volkskrant*, Voor miljoenen aan drugs op zeiljacht, 9 augustus 2009.

⁴¹ Bron: *Omrop Fryslân*, 112 nieuws 17 januari: Uithaler in duikpak in haven Harlingen, 17 januari 2024.

- Een casus uit 2011 wijst op een ander verschijnsel. In april 2011 vindt een werknemer van een bedrijf in Sneek een zak met 16 kilo cocaïne in een scheepscontainer. De partij drugs had een waarde van ongeveer een miljoen euro. De cocaïne was verpakt in zestien verzegelde pakketjes. “Ze zaten in een legerachtige plunjezak”, aldus de politie. De container was afkomstig uit Zuid-Amerika en werd via de Rotterdamse haven naar Sneek gebracht.⁴²
- Respondenten wijzen op RIB-tonen die in het donker het zand opvaren van de kust van een Waddeneiland, om korte tijd later – na contact met iemand aan de wal – weer weg te varen.

4.3 Drugsproductie

Wat drugsproductie betreft bestaat een verschil tussen aan de ene kant professionele inschattingen en kennis, en aan de andere kant politieregistraties. Professionals zien meer en meer criminele kansen voor drugsproductie in Fryslân; niet alleen vanwege de beschikbaarheid van (leegstaand of niet-renderend) agrarisch vastgoed, maar ook doordat de criminele *know how* voor het telen van hennep al decennialang aanwezig is in Fryslân. Het aantal ontdekte hennepkwekerijen neemt af, al wordt - zo constateerden we in paragraaf 4.1 – door (politie)experts aangenomen dat de hennepsteelt niet afneemt. De ontdekkingskans is afgenomen, zo wordt gesteld. Drugsproductie kan in het uitgestrekte gebied goed worden afgeschermd. Als bewoners hennepsteelt vermoeden of daar zeker van lijken te zijn, wordt dat ook nog eens onder de pet gehouden in gesloten gemeenschappen. Respondenten bevestigen een constatering in de podcast ‘Penoza op het platteland’:

“Drugscriminelen hebben hun tentakels overal in provincie. Voor de productie van drugs zijn boerderijen een geliefde locatie. “Dan rijden ze met hun grote auto het erf op en vragen aan de boer of hij voor vijfduizend euro zijn schuur wil verhuren voor drugsproductie.” Omdat veel boeren het nu moeilijk hebben, moeten ze volgens De Bruin stevig in hun schoenen staan om ‘nee’ te zeggen. Een audiofragment uit zijn podcast schetst de gang van zaken: “Een collega heeft zijn loods verhuurd voor het kweken van wiet. Dat is niks bijzonders in deze regio”, zegt een loonwerker in het fragment. “Als ik over ‘de klei’ zou rijden, kan ik ze zo aanwijzen. Maar dat ligt gevoelig. Namen noem je niet.”⁴³

Wat de productie van synthetische drugs betreft werd in 2022 geconcludeerd dat dit “verplaatste” vanuit Zuid-Nederland naar Noord-Nederland, getuige acht drugslabs in Fryslân in 2021 en 2022. Het werd een prioriteit, ten koste van hennepsteelt. Toch wordt in Fryslân veel meer misdaadgeld verdiend met hennepsteelt dan met de productie van synthetische drugs. Er worden simpelweg veel meer kwekerijen ontdekt dan drugslabs. Ook wordt volgens experts hennep-geld vaak lokaal of regionaal geïnvesteerd, terwijl het geld dat wordt verdiend met drugslabs waarschijnlijk (grotendeels) weglekt naar financiers of organisatoren buiten de provincie.

Hennepsteelt is het dominante en meest omvangrijke misdaadprobleem in Fryslân wat betreft drugsproductie. Op basis van het veldwerk worden drie patronen beschreven wat betreft Friese drugsproductie:

- a. Hennepsteelt: gewortelde praktijken
- b. Productie van synthetische drugs: geen uitzondering, maar laagfrequent
- c. Bovenlokale drugsnetwerken

Ad a.) Hennepsteelt: gewortelde praktijken

⁴² Bron: *Algemeen Dagblad*, Werknemer vindt 16 kilo cocaïne in scheepscontainer, 21 april 2011.

⁴³ Bron: *Omrop Fryslân*, Drugscriminaliteit teistert Fryslân: coke in kantines en wiet in de boerenschuur, 10 december 2023.

Hennepsteelt is ingebed in Friese criminele netwerken sinds de jaren negentig van de vorige eeuw. De criminele kennis, vaardigheden en sociale contacten zijn aanwezig om geschikte productielocaties te vinden, om katvangers en regelaars op die locaties aan het werk te zetten en om hennepkwekerijen te bouwen. In de vorige eeuw hadden politie en justitie weinig aandacht voor de ‘zachte’ softdrugsmarkt. Dat was een stimulans voor criminele netwerken die alsmaar beter werden in het bouwen en exploiteren van hennepkwekerijen. Het werd een staaltje zelfredzaamheid in volkse autochtone kringen. Na verloop van tijd werd het gekopieerd door allochtone netwerken, want het was ‘makkelijk’ om in te stappen, al bleven autochtone criminelen de hennepsteelt in Fryslân domineren.

Personen en netwerkjes worden getypeerd als zogenoemde hokkenbouwers, gespecialiseerd in de aanleg van hennepkwekerijen. Als er een geschikte locatie is, wordt een bouwploeg aan het werk gezet. Klussers en leveranciers van hardware en van hennepstekken staan paraat. Organisatoren verdienen fors en het regelende en installerende middenkader verdient goed. Volgens voorzichtige schattingen van justitie levert een doorsnee-kwekerij met 200 hennepplanten al ongeveer € 23.000,-- op in de tussenhandel (Functioneel Parket Afpakken, 2016). Per oogst, met de optie om vijf of zes keer per jaar te oogsten.

Professionals constateren dat criminele netwerken zoeken naar locaties waar een hennepkwekerij kan worden geïnstalleerd. Er lijkt niet een echte voorkeur voor een klein pand in een woonwijk (met een bescheiden kwekerij) of een grote(re) kwekerij op een afgeschermd locatie. Zolang organisatoren buiten schot blijven, lijkt het credo: grijp de kans om een hennepkwekerij op te zetten. Wel tekent zich een ideaal verdienmodel af, namelijk een grote hennepkwekerij (bijvoorbeeld duizend planten) op een afgelegen locatie die lange tijd of permanent onopgemerkt blijft. In januari 2023 worden twee grote hennepkwekerijen ontdekt, namelijk in Wolvega en Suwald. Zie de onderstaande tabel.

Tabel 4.11: Grote hennepkwekerijen in Wolvega en Suwald⁴⁴

In januari 2023 ontdekt de politie een grote hennepkwekerij. De politiewoordvoerder spreekt over een van de grootste in de provincie van de afgelopen jaren. In een grote loods te Wolvega wordt een kwekerij ontdekt met 2.000 oogstrijpe wietplanten. De planten bevonden zich in twee ruimtes op twee verdiepingen. Kort voor deze vondst (een week eerder) ontdekte de politie ook al een grote wietplantage in Suwald; daar stonden ruim 1.000 planten en werden drie aanhoudingen verricht.

Bronnen wijzen op hennepkwekerijen op de volgende locaties:

- *Hennepkwekerijen in (eenvoudige) woningen.* In het kader van het project ‘Zicht op ondermijning’ is - mede op basis van daadwerkelijk aangetroffen hennepkwekerijen - een modelmatige schatting gemaakt van de mate waarin er een (verhoogd) risico is dat woningen worden gebruikt voor een hennepkwekerij (peiljaar: 2018). Daarbij wordt onder meer rekening gehouden met het woonoppervlakte en met de WOZ-waarde van een woning. De gemiddelde score voor Nederland komt uit op 9,3 procent; voor de provincie Fryslân ligt dit lager, namelijk op 7,5. Woningen in drie omliggende provincies scoren duidelijk ongunstiger dan Fryslân (Flevoland en Groningen met respectievelijk 16,5% en 11,5%) of vergelijkbaar: 7,8 procent in Drenthe. Er zijn vier Friese gemeenten die hoger uitkomen dan de gemiddelde provincie-score. Het gaat om Smallingerland (11,2%), Leeuwarden (10,5%), Waadhoeke (9%) en Heerenveen (7,6%). Van de overige gemeenten scoort alleen Achtkarspelen (met 7,1%)

⁴⁴ Bron: 112fryslan.nl, Opnieuw grote wietplantage in Friesland?, 29 januari 2013.

boven de zeven procent.

Zie de onderstaande tabel voor voorbeelden van hennepkwekerijen in een woning. Mogelijk is een pand zowel een woning als een (woon)boerderij; ook kan de politie tegelijkertijd een kwekerij aantreffen in een woning en in een loods.

Tabel 4.12: Krantenberichten over hennepkwekerijen in een woning

Hennepsteelt in een woning en in een loods⁴⁵

In februari 2023 houdt de politie zes personen aan als hennepkwekerijen worden aangetroffen in een woning in Harkema (56 planten) en een loods in Kootstertille (546 planten). De arrestanten zijn een man en een vrouw uit Harkema, een man uit Opende, een man uit de gemeente Noardeast-Fryslân en een man en vrouw uit Kootstertille.

Hennepkwekerij in een bungalow⁴⁶

In april 2021 doet de politie een inval in een bungalow in Gorredijk. In het pand wordt een hennepkwekerij aangetroffen. Er wordt één persoon aangehouden. Het is onbekend hoeveel hennepplanten in de kwekerij stonden.

Hennep in Gorredijk⁴⁷

In mei 2022 rolt de politie een hennepkwekerij op in een huis in Gorredijk. In twee ruimtes werden netten gevonden met toppen cannabis. Er was ook een droogruimte in het huis, daar lag zo'n 4 kilo aan gedroogde hennep. Er werd illegaal stroom afgetapt voor de kwekerij.

Woningsluiting in Haule⁴⁸

In april 2022 sluit de burgemeester van Ooststellingwerf een woning in Haule na vondst van een hennepkwekerij en na het aantreffen van een harddrugs.

Kwekerij met 436 planten in rijtjeswoning⁴⁹

In januari 2023 wordt in een rijtjeswoning te Oosterwolde een hennepkwekerij aangetroffen met 436 planten. De apparatuur en plantjes zijn vernietigd. De politie verricht geen aanhouding.

Woningsluiting in Earnewâld⁵⁰

In juli 2023 sluit de gemeente Tytsjerksteradiel een woning te Earnewâld voor een maand, omdat er een hennepkwekerij was aangetroffen.

Hennepkwekerij met 396 planten⁵¹

In maart 2021 wordt in een woning te Hallum, bij een politie-inval, een hennepkwekerij aangetroffen met 396 planten.

- *Hennepsteelt in bedrijfspanden.* Er worden hennepkwekerijen ingericht en geëxploiteerd in bedrijfspanden. Die bieden vaak veel ruimte, ook voor een kwekerij die wordt verstopt en waartoe een deel van het pand wordt gebruikt. De bouw en het onderhoud van de plantage kunnen bovendien, als dekmantel, worden ingepast in ogenschijnlijk legale activiteiten. Bijvoorbeeld werkbusjes, personenauto's of kleine vrachtwagens die op en neer rijden. De

⁴⁵ Bron: *Leeuwarder Courant*, Hennepkwekerijen aangetroffen in Harkema en Kootstertille; zes personen aangehouden, 3 februari 2023.

⁴⁶ Bron: *Waldnet.nl*, Hennepkwekerij in bungalow opgerold, 25 april 2021.

⁴⁷ Bron: *Omrop Fryslân*, Hennepkwekerij opgerold in Gorredijk, geen aanhoudingen, 18 mei 2022.

⁴⁸ Bron: *Ooststellingwerf.nl*, Sluiting woning in Haule, 12 april 2022.

⁴⁹ Bron: *Waldnet.nl*, Hennepkwekerij opgerold in Oosterwolde, 17 januari 2023.

⁵⁰ Bron: *Leeuwarder Courant*, Hennepkwekerij gevonden in woning in Earnewâld, locoburgemeester sluit pand voor een maand, 31 juli 2023.

⁵¹ Bron: *Leeuwarder Courant*, Woning in Hallum die ingericht was als hennepkwekerij voor drie maanden gesloten, 16 april 2021.

onderstaande tabel presenteert enkele casus met hennepsteelt in een bedrijfspand.

Tabel 4.13: Berichten over hennepkwekerijen in bedrijfspanden

Bedrijfspand in Feanwâlden: vuurwapengeweld en hennepkwekerij⁵²

In februari 2022 verricht de politie drie aanhoudingen na een schietincident en de vondst van een hennepkwekerij in Feanwâlden. De politie kreeg melding van een poging tot inbraak in een bedrijfspand, waarbij zou zijn geschoten. In dit bedrijfspand werd later een hennepkwekerij aangetroffen met ongeveer 600 planten.

Hennepkwekerij met 500 planten⁵³

In juli 2020 sluit de locoburgemeester van Noardeast-Fryslân een bedrijfspand in Dokkum. Het gebouw moet drie maanden dicht. De politie vond in juni 2020 een hennepkwekerij in het gebouw met ruim 500 planten.

Sluiting van een bedrijfspand in Oosterwolde vanwege een hennepkwekerij⁵⁴

De burgemeester van Ooststellingwerf sluit in maart 2017 een bedrijfsgebouw te Oosterwolde, omdat er een hennepkwekerij is gevonden. De sluiting duurt vijf maanden.

Megakwekerij in Gronings bedrijfspand: ook Friese verdachten⁵⁵

In juni 2018 wordt in een fabriekspand te Foxhol, in de provincie Groningen, een grote hennepkwekerij opgerold. Er wordt een man uit St.-Jacobiparochie aangehouden, plus twee Noord-Hollanders. Volgens de politie stonden er minstens 5000 hennepplanten in de fabriekshal. Het gebouw functioneerde eerder als hoofdkantoor van Avebe, een aardappelzetmeelbedrijf. Er is beslag gelegd op het fabriekspand. Dat stond op naam van een inwoner van Dedemsvaart; ook hij is aangehouden. Tegelijkertijd werden bij politie-invallen in Burgum en Leeuwarden twee mannen aangehouden. In de woning van de Leeuwarder vond de politie vuurwapens.

- *Hennepsteelt in boerderijen c.q. agrarisch vastgoed.* De gelegenheid tot drugsproductie in boerderijen, of meer algemeen in agrarisch vastgoed, wordt benadrukt door respondenten en in journalistieke reportages. Hennepsteelt valt op dergelijke locaties goed af te schermen. Zo nu en dan wordt een hennepkwekerij aangetroffen in een agrarisch object. Zie de onderstaande tabel. Respondenten vertellen dat verschillende boeren laten weten dat ze door vermeende (drugs)criminelen, of onder verdachte omstandigheden (bijvoorbeeld een hoge huurprijs), zijn gepolst om een ruimte te verhuren.

Tabel 4.14: Berichten over hennepsteelt in boerderijen

Hennepkwekerij in boerderij te Blije⁵⁶

In april 2023 krijgt een man een werkstraf van 180 uur en moet hij circa bijna 7000 euro terugbetalen vanwege hennep en een hennepkwekerij plantage met naar schatting ruim 700 planten: 141 moederplanten, 550 stekjes en 48 hennepplanten.

Grote hennepkwekerij in voormalige mestkelder⁵⁷

In juli 2013 wordt in het dorp Slappeterp, op een boerderij, een grote hennepkwekerij gevonden. Onder de vloer van een loods stonden minstens 3000 planten. De eigenaar had de loods

⁵² Bron: *Politie.nl*, Drie aanhoudingen na schietincident en vondst hennepkwekerij in Feanwâlden, 25 februari 2022.

⁵³ Bron: *Leeuwarder Courant*, Hennepkwekerij: bedrijfspand dicht in Dokkum, 31 juli 2020.

⁵⁴ Bron: *Omrop Fryslân*, Hennepkwekerij gevonden in bedrijfspand in Oosterwolde, 13 maart 2017.

⁵⁵ Bron: *Omrop Fryslân*, Mannen aangehouden na invallen in Burgum en Leeuwarden vanwege hennepkwekerij, 4 juni 2018.

⁵⁶ Bron: *Leeuwarder Courant*, Wietplantage in boerderij Blije. Man krijgt werkstraf en moet bijna 7000 euro terugbetalen, 28 april 2023.

⁵⁷ *Nu.nl*, Grote hennepkwekerij ontdekt in Friesland, 10 juli 2013.

verhuurd aan anderen en wordt zelf niet verdacht van hennepsteelt, aldus de politie. Onder de vloer was vroeger mest opgeslagen.

- *Hennepsteelt op 'overige' locaties.* Er zijn, uiteraard, meer locaties die gebruikt worden bij hennepsteelt. Zie de onderstaande tabel voor een voorbeeld van hennepsteelt in een maïsveld, boven een winkel en in een oliebolenkraam.

Tabel 4.15: Berichten over hennepsteelt in een oliebolenkraam, boven een winkel, achter een winkelpand en in de buitenlucht, op onder meer een maïsveld

*Hennepkwekerij in een oliebolenkraam*⁵⁸

In oktober 2021 krijgt een man uit Heerenveen een werkstraf van 120 uur vanwege een hennepkwekerij in een oliebolenkraam. Die kraam stond in een loods te Heerenveen. Het was al de tweede keer dat daar een hennepkwekerij werd opgerold.

*Drie hennepkwekerijen: eentje op de zolder van een winkel*⁵⁹

Op acht locaties heeft de politie in maart 2022 in Fryslân invallen gedaan in verband met een lopend onderzoek. Aan de Pasteurweg en de Barent Fockesstraat in Leeuwarden en in Tzum werden hennepkwekerijen gevonden. De hennepkwekerij in Tzum bevond zich op een zolder boven een winkel, daar stonden enkele honderden planten. Een man en een vrouw uit de gemeente Waadhoeke werden op deze kwekerij aangehouden. In de hennepkwekerij in een bedrijfspand aan de Pasteurweg te Leeuwarden stonden enkele honderden hennepplanten, stelt de politie. Bij deze kwekerij werd een man uit Franeker aangehouden. Ook werd nog een hennepkwekerij in Leeuwarden gevonden met ongeveer 100 planten. Daar wordt een man uit Leeuwarden aangehouden.

*Hennepkwekerij in een loods achter een winkelpand*⁶⁰

In juli 2018 treft de politie in Wolvega een hennepkwekerij aan in een loods achter een winkelpand. Het betreft een kwekerij met 1.300 planten.

*Hennepsteelt in maïsvelden en achtertuinen*⁶¹

In de omgeving van Oosterwolde treft de politie in augustus 2013 vijf hennepkwekerijen aan: drie in maïsvelden en twee in achtertuinen. Het gaat in totaal om 138 planten.

Ad b.) Productie van synthetische drugs: geen uitzondering, maar laagfrequent

In de vorige eeuw - eind jaren zeventig en in de tachtiger jaren - raakten autochtone hennep-criminelen in Limburg en Noord-Brabant betrokken bij de productie van synthetische drugs: eerst amfetamine en later ook xtc (Tops e.a., 2018). Dit is aanzienlijk ingewikkelder dan hennepsteelt, al is in enkele decennia in de onderwereld een sub-industrie ontstaan ten behoeve van de productie van synthetische drugs. Vandaag de dag gaat het ook om meth-amfetamine. Het vergt import van hardware en grondstoffen, de *know how* om te laboreren en pillen te slaan en, vervolgens, export over grote delen van de wereld. Dit is een specialiteit van Nederlandse criminelen, al is het beduidend minder wijdverbreid dan hennepsteelt. De verdiensten zijn echter hoog.

Productielocaties worden, met piekscores in Limburg en Noord-Brabant, door het hele land heen opgezet. Inmiddels ook in Noord-Nederland, waaronder Fryslân. Tussen 2017 en 2023 zijn in totaal zestien drugslabs ontdekt in Fryslân. Het beeld is daarbij dat landelijk actieve criminele netwerken uit de Randstad of uit Noord-Brabant deze productielocaties opzetten. Er zijn enkele keren

⁵⁸ Bron: *Leeuwarder Courant*, 120 uur werkstraf voor wietplantage in oliebolenkraam in Heerenveen, 1 oktober 2021.

⁵⁹ Bron: *Leeuwarder Courant*, Grootchalig onderzoek naar hennepsteelt: zes aanhoudingen, twee hennepkwekerijen in Leeuwarden en een in Tzum, 17 maart 2022.

⁶⁰ Bron: *Omrop Fryslân*, Politie rolt hennepkwekerij op achter winkelpand in Wolvega, 20 juli 2018.

⁶¹ Bron: *Leeuwarder Courant*, Politie plukt hennep uit mais bij Oosterwolde, 23 augustus 2013.

laboranten aangetroffen die afkomstig zijn uit Zuid-Amerika. Deze landelijke netwerken staan hoger in de pikorde dan die in Fryslân, al groeien de organisatiegraad en *know how* van de Friese netwerken. Zie de onderstaande tabel over vier drugslabs in Fryslân

Tabel 4.16: Vier drugslabs in Fryslân

*Drugsfabriek in voormalige melkstal*⁶²

In april 2020 wordt in Langweer, in een boerderij, een drugsfabriek aangetroffen. In een voormalige melkstal vond de productie van amfetamine plaats. Agenten meenden dat er een hennepkwekerij zou zijn, maar troffen een drugsfabriek aan.

*Drugsfabriek in verhuurde ruimte in Miedum*⁶³

Triemaal was scheepsrecht voor een onbekende man die een loods in Miedum wilde huren. Twee keer had een Leeuwarder zijn verzoek de ruimte te verhuren afgeslagen. Omdat de Leeuwarder met schulden kampte, besloot hij uiteindelijk toch op het lucratieve voorstel in te gaan. Zijn maat uit Feanwâlden kwam dagelijks langs. Half december 2020 roken de mannen een sterke geur en haalden ze een tussenwand weg. Ze beweerden zich „dood” te zijn geschrokken toen ze het lab zagen. Uit vrees voor de huurder durfden ze de politie niet te bellen. Die kwam een maand later, na een melding.

*Een drugsfabriekdode in Haule*⁶⁴

Er viel een dode in mei 2022, in een drugsfabriek in de schuur achter een boerderij in Haule. De oorzaak was een ontploffing. Het slachtoffer was een 53-jarige man uit Eindhoven, die de ruimte vanaf maart 2022 van een Haulster huurde, onder een valse naam. Behalve een dode viel er een zwaargewonde bij de explosie. Een 21-jarige man, eveneens uit Eindhoven, liep ernstige brandwonden op. Omdat de Haulster het gebouw verhuurde zonder toestemming van de financier en hij zich schuldig maakte aan „niet-integere activiteiten”, beëindigde de Rabobank de hypothecaire financiering. In april 2023 moest de lening zijn afgelost. Dit betekende dat de man het huis uit moest. Hij had zich al eens eerder ingelaten met illegale praktijken. In 2016 werd op zijn adres een wietkwekerij aangetroffen.

*Zuid-Amerikaanse koks in Drachten*⁶⁵

De Mexicaanse en Colombiaanse kok waren er in december 2022 gloeiend bij. Terwijl ze druk bezig waren in ‘hun’ lab op bedrijventerrein De Hemmen in Drachten volgde er een inval door de Dienst Speciale Interventies. In november kwam de politie het lab op het spoor bij de controle van een auto van een man uit de Dominicaanse Republiek. Hij had allerlei benodigdheden in zijn auto voor het produceren van crystal meth. Onderzoek leerde dat zijn telefoon was aangestrueld op een mast aan de Meerpaal in Drachten. De koks stonden in augustus 2023 terecht. De mannen kregen elk drie jaar cel opgelegd. De pandeigenaar uit Nijega en een kompaan uit Leeuwarden werden veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier jaar.

Ad c.) Bovenlokale drugsnetwerken

Er zijn in Fryslân bovenlokale criminele netwerken actief, met drugspraktijken die (veel) verder reiken dan de provincie. Het gaat deels om netwerken die wortelen in Fryslân, met (overwegend) Friese criminelen, al zijn er ook criminelen van buitenaf actief in Fryslân; mogelijk in coproductie met lokale criminelen. Andere bovenlokale netwerken lijken toch vooral actief in heel Fryslân of in bepaalde Friese windstreken; en mogelijk in een aangrenzende provincie. Respondenten wijzen bijvoorbeeld op een netwerk dat actief is in Oost-Fryslân en de Drentse regio.

Er worden drugs geproduceerd, verhandeld en geëxporteerd. Bronnen wijzen bijvoorbeeld op

⁶² Bron: *Leeuwarder Courant*, Wie was toch de baas van een drugsfabriek in Langweer? Dat blijft ook na rechtszaak tegen man uit Minnertsga onbekend, 23 februari 2023.

⁶³ Bron: *Leeuwarder Courant*, Taakstraf en boete voor twee 'struisvogels' achter drugsfabriek Miedum: 'Ze waren allebei op de hoogte van het lab', 7 maart 2023.

⁶⁴ Bron: *Leeuwarder Courant*, Terugblik op narco- en andere rechtszaken: Leeuwarder had link met Brabantse 'Godfather', 31 december 2023.

⁶⁵ Idem.

een crimineel netwerk met kopstukken en ontmoetingsplaatsen in Leeuwarden en Harlingen. Zie de onderstaande tabel voor een ander voorbeeld van bovenlokale drugsnetwerken. Tabel 4.2 presenteerde een casus met drugsexport naar Noorwegen. Tabel 4.4 gaat onder andere over een drugslijn naar Finland. Tabel 4.5 typeerde een drugsnetwerk dat actief is in Fryslân, Groningen en Drenthe. Zie ook tabel 4.15.

Tabel 4.17: Bovenlokale drugsmisdaad in onder meer Fryslân⁶⁶

De politie rolt in juli 2016, bij een groot onderzoek naar hennepsteelt en witwaspraktijken, drie 'grote hennepkwekerijen' op. Die stonden in Veererveen, Leeuwarden en Gorredijk. Elke kwekerij telde meer dan duizend planten. "Ons hennepteam heeft lange tijd onderzoek gedaan en nu was het moment daar om actie te ondernemen", zegt een woordvoerder. In totaal zijn op elf plekken in Groningen, Fryslân en Drenthe invallen gedaan. Bij de hennepkwekerij in Veererveen werden een man en een vrouw uit Assen aangehouden. De man is volgens de politie één van de hoofdverdachten van een grotere groep. In Drachten is bovendien 'het distributiecentrum' ontmanteld. Vanuit deze plek werd materiaal geleverd aan diverse kwekerijen in de drie noordelijke provincies. Daar zijn twee mannen uit Drachten gearresteerd.

4.4 Afsluiting

Dit hoofdstuk beschreef en analyseerde de drugshandel en drugsproductie in Fryslân. Er is een lokale drugsmarkt van drugsgebruikers, met een georganiseerd drugsaanbod. Drugsproductie legt de basis voor handelspraktijken; ook in grotere partijen drugs en op bovenlokaal schaalniveau, deels internationaal. Tegelijkertijd is met name de hennepsteelt lokaal ingebed in sociaal-criminele netwerkjes. Drugscriminaliteit kan samengaan met andere georganiseerde misdrijven, al hoeft dat niet. De 'andere' ondermijnende praktijken komen aan bod in het volgende hoofdstuk.

⁶⁶ *Rtvnoord*, Elf invallen in hennep- en witwasonderzoek; drie kwekerijen opgerold, 18 juli 2016.

Hoofdstuk 5

Ondermijnende praktijken

Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft en analyseert in vijf paragrafen ondermijnende Friese praktijken. Paragraaf 5.1 gaat over het vastgoed, inclusief vakantieparken. Paragraaf 5.2 presenteert cijfers over raakvlakken tussen pgb-zorg en criminaliteit én zorgen onder respondenten over ontoereikende zorg. Vervolgens beschrijft paragraaf 5.3 bevindingen over misstanden die neigen naar een vorm van mensenhandel. Het strafrechtelijke bewijs voor mensenhandel wordt zelden geleverd. In paragraaf 5.4 wordt ingegaan op daders en slachtoffers van digitale criminaliteit. Daarna zet paragraaf 5.5 andere ('overige') ondermijnende praktijken op een rij, zoals illegale vuurwerkhandel en witwassen. Paragraaf 5.6 is een korte afsluiting.

5.1 Over vastgoed

Er zijn in Fryslân in deze eeuw tal van panden (woningen) door particulieren – natuurlijke personen en rechtspersonen - gekocht en vervolgens verhuurd. Lang was het vastgoed in delen van Fryslân goedkoop; in absolute zin (bijvoorbeeld in de crisisperiode) en relatief, afgezet tegen bijvoorbeeld Noord-Holland of de omgeving van Zwolle. Investerings in panden 'voor de verhuur' leverden en leveren rendement op. Dat is een legitiem verdienmodel. Vanuit het perspectief van deze studie richten we ons op verhuurpraktijken die resulteren in misstanden. Daarbij redeneren respondenten ook vanuit de positie van de huurders.

Politiemensen en gemeenteambtenaren stuiten op kwetsbare huurders die leven onder sobere en mogelijk illegale omstandigheden. Het betreft mensen met een optelsom van sociale problemen, zoals schulden, gezondheidsklachten en/of verslaving. Een categorie is uit huis geplaatst of kan geen sociale huurwoning of koopwoning vinden, bijvoorbeeld na een scheiding of omdat geen hypotheek kan worden verkregen. Voor een deel bestaat de huurders-populatie op de particuliere markt uit zorgcliënten en/of uit mensen met antecedenten. Een belangrijke categorie zijn arbeidsmigranten die in Fryslân werken of daarbuiten, op een locatie waar naartoe op en neer wordt gependeld, bijvoorbeeld in Noord-Holland of de Flevopolder. Er zijn ook studenten-huurders, al gaat het vaker om jongvolwassenen die werk zoeken of sinds kort actief zijn op de arbeidsmarkt.

Als huurders worden aangetroffen onder niet-rechtmatige omstandigheden, wordt de aandacht vanzelf mede op de vastgoedeigenaren gericht; mogelijk ook op tussenpersonen (verhuurmakelaars). Door de provincie heen is dit vraagstuk op de agenda gekomen. Wel valt op dat er tussen gemeenten aanzienlijke verschillen bestaan. Soms zijn er duidelijke regels, de andere keer is het regelarm of was dat zo tot voor kort. De ene keer wordt gehandhaafd bij illegale praktijken; de andere keer blijft dat (vaak) achterwege, omdat de facto wordt gedoogd. In de woorden van enkele respondenten: *"We hebben het idee dat we last hebben van het waterbedeffect, omdat andere gemeenten wel beleid op kamerverhuur hebben"*. Ze spreken over *"onduidelijk kamerverhuurbeleid"*, want: *"Men heeft een vergunning nodig, maar verhuurt gewoon. Achteraf wordt wel een vergunning gevraagd. Bij meldingen wordt niet veel gedaan. Er is ook geen handavingsparagraaf opgenomen in het beleid"*.

Respondenten hopen en verwachten dat de Wet Goed Verhuurderschap een kantelpunt wordt vanwege verplichtingen om als gemeente toe te zien op fatsoenlijke verhuurpraktijken, mede door huurders in staat te stellen om laagdrempelig melding te maken van mogelijk 'ongewenste' verhuurpraktijken. Vaak kregen we te horen dat meer alertheid geboden is op verhuurpraktijken en op de leefsituatie van huurders. Overigens vervullen de particulier verhuurders economische

functies, onder andere met huisvesting van arbeidsmigranten. Ook is de marktsituatie voor particuliere verhuurders in korte tijd veranderd of aan het veranderen: van regelarm naar een opstelsom van lokale en landelijke regels, onder meer over vergunningen, geplafonneerde huurprijzen en de duur van huurcontracten. Volgens landelijke mediaberichten zet dit woningverhuurders aan tot verkoop; in de interviewronde kregen we daarover niets te horen. Het zijn omstandigheden die vragen om overleg tussen gemeenten en particuliere verhuurders

5.1.1 Een typologie

Respondenten wijzen op verschillende misstanden bij particuliere verhuurpraktijken. We ordenen dit op basis van een typologie van schadelijke vastgoedpraktijken (Van der Torre en Tops, 2022):

1. *Opportunistische vastgoedeigenaren die de georganiseerde criminaliteit op afstand houden, al begaan ze wel (mogelijk systematisch) overtredingen; bijvoorbeeld een te hoge huurprijs, te veel mensen in een woning of strijdigheid met het bestemmingsplan.*

Over Fryslân. Respondenten benoemen tal van overtredingen of illegale praktijken. Voor een deel vinden ze dat dit een patroon is in panden die in bezit zijn van bepaalde vastgoedeigenaren of die door bepaalde tussenpersonen worden verhuurd. In een categorie panden, waarin overtredingen worden geconstateerd, is geïnvesteerd door particulieren van buitenaf: als belegging, met een gunstige verhouding tussen aankoopprijs en huuropbrengst. Respondenten wijzen op de volgende misstanden (de omvang hiervan werd niet duidelijk in de interviewronde):

- Woningverhuur zonder vergunning.
- Een huursom die waarschijnlijk/mogelijk te hoog is.
- Arbeidsmigranten die worden gerouleerd; van woonruimte naar woonruimte.
- Illegale bewoning in bedrijfspanden. In een loods werden bijvoorbeeld tien tot vijftien bedden aangetroffen, al werd niet opgetreden: *“Dat wordt gemeld en er is naar de brandveiligheid gekeken, maar verder wordt er niets mee gedaan”*.
- Illegale bewoning op vakantieparken (zie 5.1.2).
- Illegale verbouwingen.
- Strijdigheid met brand- en veiligheidsnormen.
- Kwetsbare mensen voor het karretje spannen. Respondenten signaleren dat het voorkomt dat dergelijke huurders onder druk worden gezet om onbetaald werk te doen.
- Te veel mensen in een woning of kamer. Met bijvoorbeeld als signaal: matrassen op de vloer.
- Kwetsbare mensen (cliënten op het sociaal domein) worden van de ene woning naar de andere geschoven. Dit wordt getypeerd als *“overlastmanagement”*. Als op de ene locatie overlast wordt veroorzaakt, wordt dit opgelost door overlast-gevende huurders elders te plaatsen: volgens respondenten met de bedoeling op die manier niet te maken te krijgen met klagende bewoners of actie (toezicht, handhaving) door de gemeente.
- Er worden postadressen gekocht en verkocht. Personen lijken dan op een adres te wonen, terwijl ze elders wonen; dat faciliteert (uitkerings-)fraude.
- Huurders die lange tijd op een adres wonen, maar zich niet inschrijven bij de gemeente in de Basisregistratie Personen (BRP). Respondenten constateren dat er